

GLOBAL DIALOGUE

12.2

3 numere pe an în mai multe limbi

Despre sociologie cu
Shruti Majumdar

Sebastián Galleguillos

Perspective asupra
războiului din Ucraina

Sari Hanafi

Teorii despre
capitalism

William I. Robinson
Patricia Ventrice
Esteban Torres
Fabrício Maciel

Provocări pentru
învățământul superior

Johanna Grubner
Stephanie Ross
Larry Savage
Ka Ho Mok
Elizabeth Balbachevsky
Yusef Waghid

Perspective teoretice

Michael Burawoy

Sociologia din Turcia

N. Beril Özer Tekin
Aslı Telseren
Dicle Koylan
Özkan Öztürk
Ilknur Hacisoğlu

Secțiune deschisă

- > Drumul de la hiper-globalizare la cooperare sustenabilă
- > Völklinger Hütte, sit al Patrimoniului Mondial UNESCO
- > Karl Polanyi despre „populismul de dreapta”
- > Învățând din poveștile autorilor de crime
- > Munca de livrare prin platforme digitale în Brazilia

MAGAZINE

VOLUMUL 12 / NUMĂRUL 2 / AUGUST 2022
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

GD

International
Sociological
Association
isa

> Editorial

In acest număr al *Global Dialogue*, secțiunea „Despre Sociologie” include un interviu cu Shruti Majumdar, un sociolog din India care lucrează ca specialist în violență de gen în cadrul Fondului fiduciar al Națiunilor Unite pentru a pune capăt violenței împotriva femeilor. Din poziția sa actuală în cadrul Organizației Națiunilor Unite, aceasta îi explică lui Sebastián Galleguillos modul în care viziunea ei sociologică s-a dovedit utilă pentru lucrul în cadrul organizațiilor internaționale și oferă, de asemenea, sfaturi sociologilor interesați să combine cercetarea și practica în domeniul internațional al dezvoltării.

În același timp, după mai bine de jumătate de an de la izbucnirea războiului împotriva Ucrainei, asistăm la schimbări profunde în curs de desfășurare în relațiile internaționale și în politică. *Global Dialogue* inițiază în acest număr o reflecție asupra acestei situații, invitându-l pe președintele ISA, Sari Hanafi, să privească în urmă la ultimele decenii, la războaiele din multe părți ale lumii și la efectele lor dezastruoase, și să analizeze ruptura marcată de războiul de agresiune al Rusiei din în ceea ce privește consecințele geopolitice.

Prima secțiune elaborează teoriile capitalismului, prezentând o gamă largă de abordări și argumente pentru înțelegerea societăților capitaliste contemporane. În timp ce Patricia Ventrice oferă analize concrete ale conexiunii dintre schimbarea tehnologică, precarizare și sindicalizare, Esteban Torres aduce conceptul de „mundializare” în teoria capitalismului pentru a explica complexitatea tot mai mare a structurilor globale de clasă. Cu referire la societatea braziliană, Fabrício Maciel arată cum, pe lângă precaritate, nedemnitățile și degradarea trebuie, de asemenea, luate în considerare pentru a explica mai bine ascensiunea mișcărilor autoritare și de dreapta. William I. Robinson adoptă o abordare globală pentru a arăta evoluția stratificării geografice între centru și periferie, precum și schimbarea lentă a acesteia la nivel mondial către creșterea inegalităților în interiorul statelor.

De la începutul anilor 1990, instituțiile de învățământ superior au fost afectate de restructurarea neoliberală a sectorului public și sunt tot mai comercializate. Articolele din cel de-al doilea simpozion, organizat de Johanna Grubner, examinează aceste transformări

în curs în diferite părți ale lumii. Stephanie Ross și Larry Savage analizează efectele neoliberalizării în curs a sectorului de învățământ superior canadian în ceea ce privește comercializarea și reorganizarea regimurilor de muncă. Ka Ho Mok analizează oportunitățile de angajare pentru absolvenții de învățământ superior, în lumina masificării instituțiilor de învățământ superior din Asia de Est și a unei piețe a muncii extrem de competitive. Elizabeth Balbachevsky discută despre provocările care apar pentru universități în fața guvernelor neopopuliste și arată cum, în cazul universităților braziliene, procesele decizionale semi-autonome pot asigura stabilitatea universităților. Yusef Waghid examinează într-un mod critic tendința de predare la distanță propusă de pandemia COVID-19 și pledează pentru o restructurare a universităților din Africa (de Sud) de-a lungul eticii africane a *ubuntu*. În acest sens, universitățile ar trebui să fie autonome, precum și conectate și poziționate în societate.

Secțiunea teoretică cuprinde reflecții asupra capitalismului. Aici, Michael Burawoy preia conceptul lui Erik Olin Wright despre utopiile reale și îl raportează sistematic cu conceptul lui Karl Marx și Karl Polanyi. Arătând ce poate fi obținut dacă sunt luate în considerare toate cele trei abordări, acesta se referă totuși dezideratele pe care le au în comun: „cine va forma actorul colectiv pentru a salva umanitatea de capitalism? Aceasta este problema pe care Marx, Polanyi și Wright ne-au lăsat-o să o rezolvăm”.

Studiile de țară din acest număr se referă la sociologia din Turcia. Această colecție de articole organizată de N. Beril Özer Tekin tratează subiecte diverse, variind de la inegalitățile de gen la munca de birou și obiceiurile profesionale în timpul pandemiei, impactul pandemiei asupra persoanelor în vârstă și abordarea actuală a guvernului turc în ceea ce privește problemele de distrugere a mediului.

În „Secțiunea deschisă”, articolul lui Hans-Jürgen Urban și o serie de fotografii oferite *Global Dialogue* pun în lumină dezvoltarea industrială, în timp ce Bruna de Penha și Ana Beatriz Bueno oferă o perspectivă asupra activităților de livrare organizate de platformele digitale. Alte subiecte incluse în această secțiune se referă la o perspectivă polanyiană asupra populismului de dreapta și reflecții sociologice asupra autorilor de omucideri. ■

Brigitte Aulenbacher și Klaus Dörre,
editori *Global Dialogue*

> Publicația *Global Dialogue* poate fi găsită tradusă în mai multe limbi străine pe [website](https://www.globaldialogue.org/).

> Propunerile de articole se trimit la adresa globaldialogue.isa@gmail.com.

isa International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Echipa editorială

Editori: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Editori asistenți: Raphael Deindl, Johanna Grubner, Walid Ibrahim.

Editor asociat: Aparna Sundar.

Editori-șefi: Lola Busuttill, August Bagă.

Consultant: Michael Burawoy.

Consultant media: Juan Lejárraga.

Editori consultanți:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Editori regionali

Lumea arabă: (Tunisia) Mounir Saidani, Fatima Radhouani; (Liban) Sari Hanafi.

Argentina: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladesh: Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Mumita Tanjeela, Bijoy Krishna Banik, Sabina Sharmin, Abdur Rashid, M. Omar Faruque, Mohammed Jahirul Islam, Sarker Sohel Rana, Md. Shahidul Islam, A.B.M. Najmus Sakib, Eashrat Jahan Eyemoun, Helal Uddin, Masudur Rahman, Shamsul Arefin, Yasmin Sultana, Syka Parvin, Ruma Parvin, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana; Sharmin Akter Shapla, Md. Shahin Aktar.

Brazilia: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Franța/Spania: Lola Busuttill.

India: Rashmi Jain, Rakesh Rana, Manish Yadav.

Indonezia: Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriya, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

Iran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Sayyed Muhamad Mutallebi, Elham Shushtarizade.

Kazahstan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonia: Urszula Jarecka, Joanna Bednarek, Marta Blaszczyńska, Anna Turner, Aleksandra Biernacka.

România: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Irina Elena Ion, Bianca Mihăilă, Ruxandra Păduraru, Ana-Maria Rentea, Maria Vlasceanu.

Rusia: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Taiwan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yu-Wen Liao, Po-Shung Hong, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Yu-Chia Chen, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Turcia: Gül Çorbacıoğlu, İrmak Evren.

Această secțiune reunește dezbateri și perspective actuale pe subiecte precum clasa, digitalizarea și inegalitatea socială, precum și asupra modului în care acestea pot fi surprinse pentru **teoriile despre capitalism**.

Articolele din această secțiune discută **provocările cu care se confruntă învățământul superior** preluând procesele actuale de transformare în sistemul de învățământ superior și consecințele acestora.

În această secțiune sunt prezentate perspective asupra diferitelor domenii ale **sociologiei din Turcia**, acoperind o gamă tematică captivantă a sociologiei de gen, tehnologiei și mediu înconjurător.

Global Dialogue există datorită unui grant generos de la **SAGE Publications**.

> În acest număr

Editorial 2

> DESPRE SOCIOLOGIE

Utilizarea sociologiei pentru a discuta despre violența împotriva femeilor: un interviu cu Shruti Majumdar

de **Sebastián Galleguillos, SUA** 5

> NOTĂ ASUPRA RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Ucraina, paradigma imperială a lui Putin și Euro-America

de **Sari Hanafi, Liban** 8

> TEORII DESPRE CAPITALISM

Capitalism și inechitate globală

de **William I. Robinson, SUA** 10

Capitalismul de tip „platformă” în America Latină

de **Patricia Ventrice, Argentina** 12

Sistemul intercapital: clasele organice și moleculare

de **Esteban Torres, Argentina** 14

„Capitalism fără demnitate”

de **Fabrizio Maciel, Germania** 16

> PROVOCĂRI PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Neoliberalizarea, comercializarea și precarizarea în învățământul superior

de **Johanna Grubner, Austria** 18

Neoliberalizare în învățământul superior post-pandemic

de **Stephanie Ross și Larry Savage, Canada** 19

Învățământ superior și angajare: tendințe est-asiatice

de **Ka Ho Mok, Hong Kong** 21

Reziliența universității sub populism, în Brazilia

de **Elizabeth Balbachovsky, Brazilia** 24

Despre posibilitatea unei Universități *Ubuntu*

de **Yusef Waghid, Africa de Sud** 26

> PERSPECTIVE SOCIOLOGICE

Necesitatea utopiilor reale

de **Michael Burawoy, SUA** 28

> SOCIOLOGIA DIN TURCIA

Sociologia din Turcia: provocări și posibilități

de **N. Beril Özer Tekin, Turcia** 31

In/egalități de gen și feminism în Turcia

de **Aslı Telseren, Turcia** 32

COVID-19 și consumul clasei de mijloc în Turcia

de **Dicle Koylan, Turcia** 34

Sociologia ecologismului în Turcia

de **Özkan Öztürk, Turcia** 36

Femei prinse în confruntările ideologice din Turcia

de **İlknur Hacisofoğlu, Turcia** 38

Pandemia și „imigranții digitali” în Turcia

de **N. Beril Özer Tekin, Turcia** 40

> SECȚIUNEA DESCHISĂ

Care este drumul de la hiper-globalizare la cooperare sustenabilă?

de **Hans-Jürgen Urban, Germania** 42

Natura revine:

Völklinger Hütte, sit al Patrimoniului Mondial UNESCO

de **Max Aulenbacher, Germania** 44

De ce să privești în sus? Karl Polanyi despre „populismul” de dreapta?

de **Sang Hun Lim, Coreea de Sud** 47

Învățând din poveștile autorilor de crime

de **Martin Hernán Di Marco, Norvegia** 49

Munca de livrare prin platforme digitale în Brazilia

de **Bruna da Penha și Ana Beatriz Bueno, Brazilia** 51

„Sfatul meu pentru tinerii sociologi ar fi să citească din toate disciplinele și din întreg spectrul de teorie și practică. Și să nu le fie frică să pună întrebări mari.”

Shruti Majumdar

> Utilizarea sociologiei pentru a discuta despre violența împotriva femeilor

un interviu cu Shruti Majumdar

Shruti Majumdar este în prezent manager interimar al Programului pentru Încetarea Violenței împotriva Femeilor în cadrul biroului ONU pentru Femei din Afganistan. Are peste un deceniu de experiență în domeniu la Banca Mondială și la Organizația Națiunilor Unite, la intersecția dintre programarea și cercetarea privind programele de abilitare a femeilor din mai multe țări, precum India, Bangladesh, Serbia, Iordania și Uzbekistan. Shruti are un master și un doctorat în sociologie de la Universitatea Brown și o diplomă de licență în sociologie de la Lady Shri Ram College, Universitatea Delhi.

Aici este interviu de **Sebastián Galleguillos**, doctorand la John Jay College of Criminal Justice, unde a absolvit și un master în Criminalitate Internațională și Justiție. Este reprezentant al tinerilor pentru Asociația Sociologică Internațională la Organizația Națiunilor Unite și asociat de cercetare la Centrul de Studii în Drept Penal al Universității Talca din Chile. Interesele sale de cercetare includ criminologia comparativă, social media și criminalitatea, precum și alternative la încarcerare.

SG: *Îmi puteți spune despre poziția dumneavoastră actuală la Națiunile Unite? Cât timp ați deținut această funcție și care sunt principalele dumneavoastră atribuții?*

SM: Din 2018 lucrez la Fondul fiduciar al Organizației Națiunilor Unite pentru a pune capăt violenței împotriva femeilor la [UN Women](#). Sprijinim și investim în organizațiile societății civile din întreaga lume care lucrează pentru a elimina violența împotriva femeilor. Fondul fiduciar al ONU are 25 de ani și are o lungă istorie de lucru cu organizațiile pentru drepturile femeilor și cu mișcările femeilor. Numai în 2020 am sprijinit 150 de proiecte conduse de societatea civilă în 71 de țări și teritorii care și-au îndreptat atenția către: furnizarea de servicii supraviețuitorilor violenței; consolidarea punerii în aplicare a legilor, politicilor și planurilor de acțiune privind violența împotriva femeilor; și prevenirea apariției violenței prin abordarea cauzelor profunde ale violenței și inegalității de gen.

În rolul meu de Specialist în Monitorizare și Evaluare, în linii mari, activitatea mea poate fi împărțită în două părți. În primul rând, lucrez direct cu organizațiile societății civile pentru a-și construi capacitatea de cercetare și evaluare și pentru a face ca datele să fie esențiale pentru programarea lor. Îi ajut să ajungă la metodologiile cele mai potrivite, etice și sigure pentru măsurarea impactului programelor lor în comunitățile lor. O a doua parte importantă a activității mele este aceea de a crește rolul și înțelegerea privind violența împotriva femeilor la UN Women. Această activitate este critică deoarece violența împotriva femeilor și a fetelor este devastator de omniprezentă – [la nivel global, una din trei femei raportează violența fizică sau sexuală a unui de partener intim sau non-partener](#), iar acest număr a rămas neschimbat în ultimul deceniu. În același timp, știm că violența poate fi prevenită, de aceea este esențial să învățăm de la organizațiile care lucrează în prima linie

>>

de zeci de ani. Sunt implicată în scrierea de propuneri de cercetare, în mobilizarea resurselor, în gestionarea echipelor de cercetători externi și în co-producerea de cunoaștere în parteneriat cu organizațiile din prima linie. De asemenea, această cercetare se întoarce apoi în sprijinul meu zilnic pentru aceste organizații. Pe scurt, munca mea implică deplasarea constantă înainte și înapoi între cercetarea sociologică și practica de dezvoltare – lucru de care am fost mereu pasionată.

SG: Ați petrecut mai mulți ani studiind sociologia, inclusiv licența, masterul și doctoratul în sociologie, la diferite universități. Cum aplicați lentila și abilitățile sociologice la UN Women?

SM: Într-adevăr, am petrecut aproape zece ani studiind în mod oficial sociologia, și încă mai rămân un student al disciplinei! Am obținut licența în sociologie de la Universitatea Delhi la începutul anilor 2000. La fel ca mulți tineri sociologi indieni, am fost profund inspirată de munca lui M.N. Srinivas și de credința sa de nezdruccinat în disciplină și în instrumentele și metodele pe care le oferă în înțelegerea lumii în care trăim, în special în înțelegerea structurii sociale și a schimbării. Știam destul de devreme că vreau să urmez sociologia și că vreau să aplic o lentilă sociologică la problemele din lumea reală. Motiv pentru care, imediat după licență, m-am mutat în Statele Unite pentru a urma un master și un doctorat în sociologie la Universitatea Brown, care este un hub minunat atât pentru sociologia dezvoltării, cât și pentru munca interdisciplinară privind provocările presante ale dezvoltării. În timpul petrecut la Brown m-am interesat foarte mult de violența structurală, de mișcările sociale și de întrebările de ce unele grupuri sunt mai susceptibile în a fi marginalizate (sau de a se mobiliza) în anumite momente și spații față de altele. În plus, în timp ce m-am antrenat atât în metode calitative, cât și cantitative, am fost foarte atrasă de etnografii bune. Prin doctoratul meu și în cele din urmă ca sociolog la Banca Mondială, am avut norocul să-mi petrec timpul conducând etnografii încorporate în proiecte de dezvoltare la scară largă în India, Bangladesh, Serbia, Uzbekistan, Iordania, Liberia și alte țări.

În ceea ce privește aplicarea acestor competențe la activitatea mea actuală la Națiunile Unite, le folosesc în fiecare zi, deoarece o lentilă sociologică este absolut esențială pentru domeniul privind violența împotriva femeilor: pentru diagnosticarea cauzei profunde a problemei, adică a structurilor și normelor sociale care susțin violența; pentru co-crearea de proiecte relevante din punct de vedere contextual cu guvernele și cu organizațiile societății civile; și pentru a evalua dacă aceste proiecte au fost eficiente pentru cei pentru care sunt destinate și, dacă da, cum și de ce. Puteți găsi aici unele dintre cele mai recente lucrări ale mele. Acestea sunt o serie de lucrări co-produse împreună cu peste 100 de practicieni și cercetători din științe sociale din întreaga lume, în trei limbi, privind prevenirea violenței împotriva femeilor și fetelor, observând ce tipuri de soluții au funcționat cel mai bine. Este prima revizuire sistematică

a cercetării calitative și mixte a metodelor care propun unele întrebări foarte dificile – de exemplu, cu privire la vulnerabilitățile care se intersectează și de ce unele femei și fete sunt mai susceptibile de a experimenta violența decât altele, cum se pot mobiliza comunitățile pentru a preveni violența, cu ce tipuri de rezistență și reacție se confruntă zilnic organizațiile societății civile împotriva muncii lor, și modul în care acestea își adaptează strategiile pentru a asigura continuarea muncii. Domeniul este încă în mare parte arena economiștilor din domeniul sănătății publice și, în consecință, a întrebărilor legate de ce funcționează pentru a pune capăt violenței. Completarea acestui lucru cu cercetări sociologice despre cum și de ce funcționează lucrurile și efectuarea de cercetări privind stigmatizarea, puterea și violența structurală arată clar că este nevoie de mai multă muncă pentru a dezvolta soluții pe termen lung, holistice și durabile la această problemă.

SG: Pe baza experienței dumneavoastră, cu ce provocări s-ar putea confrunta sociologii atunci când lucrează în organizații internaționale? Cum depășiți aceste provocări?

SM: După părerea mea, există mai multe oportunități decât provocări! Sociologii au atât de multe de oferit atunci când vine vorba de analiza în amonte, proiectarea și evaluarea în aval a programelor de dezvoltare și există o mulțime de căi de colaborare fructuoasă între discipline. Câteva provocări la care mă pot gândi totuși (unele adevărate pentru toți cercetătorii și altele mai adevărate pentru sociologi, probabil) depășesc nu doar limitele disciplinare, ci și granițele dintre cercetarea pentru dezvoltare și practica de dezvoltare. Cu alte cuvinte, cum să folosim teoria sociologică în mod eficient pentru practică și apoi, invers, cum să folosim practica pentru a informa teoria și cum să creăm mai multe spații pentru dialog între cele două?

Cercetarea și practica, în general, tind să aibă ritmuri diferite; este important să găsim modalități prin care să putem dialoga eficient pentru a co-produce soluții în prima linie care să se bazeze pe nevoile supraviețuitoarelor și ale femeilor și fetelor aflate în situații de risc. Mai mulți cercetători trebuie să fie implicați în cercetarea cu implementare rapidă care se concentrează pe tipurile de probleme cu care se confruntă societatea civilă și guvernele în fiecare zi. Acest tip de abordare trebuie să rămână întemeiată pe teorie – am avut norocul să fac parte dintr-o echipă de la Banca Mondială numită Observatorul Social, unde am făcut cercetări interesante de ultimă oră în Asia de Sud. Este absolut esențial să învățăm și să documentăm praxisul zilnic al organizațiilor societății civile, în special al organizațiilor pentru drepturile femeilor, care lucrează în prima linie de zeci de ani, dar care se luptă să-și documenteze munca, să le permită să informeze teoria sociologică.

O a doua provocare, și aceasta este specifică sociologilor, este modul de utilizare a cercetării etnografice riguroase ca bază pentru a regândi unele dintre întrebările majore puse în practica de dezvoltare. Cu câțiva ani în urmă, *The New York*

Times a publicat un articol minunat, provocator din punct de vedere al gândirii, intitulat [“What if Sociologists had as Much Influence as Economists?”](#) După cum susține Michèle Lamont în articol, de prea multe ori întrebările adresate proiectelor sunt întrebări la care economiștii sunt pregătiți să răspundă; cu mai mulți sociologi în sală, chiar întrebările puse se vor schimba treptat. Acestea se vor schimba către cum și de ce, de exemplu, cum și de ce proiectele conduse de organizațiile societății civile sau de guverne au un impact asupra sistemelor și structurilor sociale mai largi.

SG: Ce politici ați promovat la UN Women pentru a consolida drepturile femeilor în timpul pandemiei? Ce domenii trecem cu vederea, în opinia dumneavoastră?

SM: Pandemia și măsurile ulterioare de izolare din țările din întreaga lume au condus la o creștere notabilă a mai multor forme de violență, în special violența partenerului intim (deoarece tot mai multe femei sunt blocate cu agresorii lor), violența sexuală a non-partenerilor, hărțuirea sexuală online și, în anumite regiuni, chiar practicile tradiționale dăunătoare, cum ar fi mutilarea genitală a femeilor și căsătoriile timpurii și forțate ale copiilor. La Fondul fiduciar al Națiunilor Unite, în colaborare cu multe organizații ale societății civile, am scris despre aceste tendințe în mod regulat pentru a le aduce în atenția factorilor de decizie politică și a donatorilor. Pe măsură ce lockdown-urile continuă la nesfârșit sau sunt reimpuse, organizațiile societății civile din întreaga lume conectează situația cu o criză prelungită și doresc să-și construiască pregătirea pentru situații de urgență și reziliență. Ei, în special organizațiile mai mici și de la nivel local, au nevoie de finanțare flexibilă și de bază – pentru salarii, asigurări de sănătate, comunicare și transport – pentru a-și construi capacitatea de adaptare. Lockdown-ul a slăbit grav capacitatea organizațiilor societății civile și le amenință supraviețuirea. Mai multe dintre sediile lor au fost transformate în spații pentru testarea COVID-19, adăposturile și personalul lor sunt copleșite, iar mai multe au fost nevoite să închidă birourile, să reducă și să concedieze personalul exact atunci când era cea mai mare nevoie de ele. Acestea sunt necesare deoarece femeile încă se adresează organizațiilor locale pentru drepturile femeilor și structurilor comunitare pentru ajutor – prin WhatsApp, social media, linii de asistență, viu grai sau direct. Femeile caută sprijin la adăposturile lor locale, la liderii grupurilor de într-ajutorare, la lucrătorii din domeniul sănătății comunitare, la liderii de credință, la consilierii comunitari și asistenții juridici.

Având în vedere aceste lucruri, la UN Women am continuat și am amplificat în continuare sprijinul nostru pentru societatea civilă, am strâns mai multe resurse și am oferit finanțare flexibilă acestor organizații. De asemenea, le ascultăm și învățăm de la ele¹ – pentru că în acest moment aceste organizații, în calitate de primi respondenți, au o mulțime de date texturate și în timp real și trebuie să îi convingem pe factorii de decizie politică și pe cercetători să asculte și să lucreze îndeaproape cu acestea pentru a explora aceste date

și pentru a le analiza. Pe scurt, vocile supraviețuitoarelor și ale organizațiilor societății civile de la nivel local trebuie să fie punctul de plecare pentru politici, iar politicile privind încetarea violenței împotriva femeilor și fetelor trebuie să fie adaptate și extrem de localizate în acest moment.

SG: Pe final, aveți vreun sfat pentru tinerii sociologi și oamenii de știință socială care încep o carieră în domeniul internațional? Aveți recomandări sau informații despre localizarea oportunităților de angajare?

SM: Sfatul meu ar fi să citească din toate disciplinele și din întreg spectrul de teorie și practică. Și să nu le fie frică să pună întrebări mari! Sociologii sunt bine pregătiți să se implice în practica de dezvoltare cu grijă și critică, prin cunoștințele lor teoretice și instrumentele metodologice, și să dezvolte domeniul. Experiența pandemiei de COVID-19 a scos la iveală fragilitatea progreselor în ceea ce privește egalitatea de gen și amploarea provocărilor care persistă. Ne aflăm acum într-un moment critic în care există o recunoaștere sporită a faptului că sunt necesare abordări transformatoare care necesită schimbări profunde și de durată ale puterii în toate domeniile. Trebuie să creăm programe mai holistice care să stabilească patriarhia și inegalitatea de gen adânc înrădăcinate ca provocări de depășit și trebuie să ne întrebăm: Care sunt sistemele, ideologiile și instituțiile care creează, întruchipează și perpetuează patriarhia? Cum le putem transforma în moduri sustenabile, în contexte și vremuri specifice? Cred cu tărie că sociologii pot contribui la acest lucru, atât în cercetare, cât și în practică.

De asemenea, încurajez tinerii sociologi care își încep cariera să acumuleze cât mai multă experiență în domeniu – programele Națiunilor Unite la nivel de țară sunt locul în care se pot înțelege, la un nivel de bază, provocările complexe ale dezvoltării. Aceste posturi pot fi găsite pe [site-ul ONU pentru cariere](#). De asemenea, deși este important să rămâneți la curent cu provocările dezvoltării, este la fel de important să fiți la curent cu cercetările de ultimă oră din domeniu, mai ales dacă intenționați să purtați ambele pălării! Și în această privință, nu pot sublinia suficient potențialul de a învăța de la alți sociologi din cadrul unor organizații precum ISA. Este o platformă fantastică pentru a rămâne la curent, pentru a vă disemina propriile cercetări și pentru a crea colaborări relevante.

Și, în cele din urmă, nu ezitați să vă adresați sociologilor care poartă ambele pălării. Am constatat că a rămâne în contact cu foștii absolvenți de facultate a fost o modalitate foarte bună de a înțelege pe deplin natura muncii mele. Și ei rămân în continuare sistemul meu de sprijin în navigarea în domeniul complex și în continuă evoluție al dezvoltării. ■

Adresă de corespondență: Shruti Majumdar <shruti.majumdar@gmail.com>

1. [United Nations Women \(2020\). Voices from the ground: Impact of COVID-19 on violence against women.](#)

> Ucraina, paradigma imperială a lui Putin și Euro-America

de **Sari Hanafi**, **Universitatea** Americană din Beirut, Liban, și președinte al Asociației Internaționale de Sociologie (2018-2023)

Foto credit: Pixabay/Creative Commons License.

In Ucraina, invazia criminală rusă care a zguduit lumea nu este considerată doar un război izolat, ci și unul excepțional. Este excepțional prin capacitatea sa de a se transforma într-un al treilea război mondial și, mai precis, prin riscul de a deveni un război nuclear. Extinderea către est a NATO este o provocare, sau este cel puțin ceea ce filosoful palestinian Azmi Bishara (2022) a numit „ambitia de a nu evita drumul către război”. Totuși, nu justifică deloc această invazie furioasă și încălcarea unilaterală a suveranității unei țări. Asociația Internațională de Sociologie (ISA) a emis o declarație¹ la începutul acestui război prin care își exprimă profunda îngrijorare cu privire la ofensiva militară rusă în Ucraina. Pentru ISA, dar și pentru mine personal, războiul nu este niciodată o soluție acceptabilă și este împotriva tuturor valorilor pe care le susținem. ISA este solidară cu cercetătorii ucrainieni din științele sociale și cu colegii noștri din alte părți, inclusiv din Federația Rusă și Belarus, care și-au făcut vocea auzită împotriva acestui război și care au apărut democrația și drepturile omului.²

> Paradigma imperială a lui Putin

Rusia lui Putin subminează în mod persistent idealurile democratice liberale pe care umanitatea le-a dezvoltat de-a lungul timpului. Nu numai că Putin a fost singurul la putere începând cu anul 2000 încoace, dar a purtat în mod activ război împotriva oricărei tentative de democratizare a altor țări (Georgia, Siria, Ucraina etc.). A imitat parțial unele dintre manifestările unilaterale de putere ale Americii (de exemplu, invazia Irakului), dar diferența este că regimul irakian al lui Saddam Hussein a fost într-adevăr unul dictatorial. Ucraina este o țară democratică, deși foarte divizată în privința aderării la NATO. Conform sondajelor recente, în timp ce mai mult de jumătate din populație este în favoarea aderării la UE, doar 40 până la 50% sunt în favoarea aderării la NATO (Bishara 2022). Această poziție ambivalentă este înțeleaptă, deoarece ține cont de pateticul „naționalism al mării puteri” al Rusiei, care se bazează în principal pe trei vectori: identitatea rusă

performată de biserica ortodoxă și de Țări; etnia slavă (vizualizând Rusia, Bielorusia și Ucraina ca fiind același spațiu); și, într-o măsură mai mică, Eurasia (necesară pentru măreția Rusiei printr-o alianță cu fostele republici ale Uniunii Sovietice din Asia și China). În timp ce Marx s-a referit la Rusia țaristă din secolul al XIX-lea drept bastionul reacției în Europa, Rusia populistă a lui Putin joacă din nou acest rol jalnic³ în ciuda succesului economic al erei sale. Acesta este un rol la care am fost martor (și l-am trăit) mai devreme în timpul războiului rus (și iranian) din Siria: un exercițiu de proiecție a mării puterii în „spațiul mare”. De asemenea, fiind dincolo de statul-națiune și „democrația identitară”, bazat pe o viziune asupra lumii care reflectă categoriile lui Carl Schmitt în paradigma (internă și imperială) a lui Putin (Lewis 2020), popularizate acestuia de către filozoful rus Aleksandr Dugin.

> Patru lecții

În acest text, împărtășesc analiza mea nu numai ca sociolog, ci și ca cineva care trăiește în Orientul Mijlociu, propunând patru lecții pe care le putem învăța din acest război.

În primul rând, există dublul standard al discursului și practicii relațiilor internaționale euro-americane. În Sudul Global, termeni precum rezistență, boicot și luptători ai solidarității au fost interziși, în timp ce acești termeni au o conotație pozitivă atunci când descriu războiul din Ucraina. Așa cum președintele Societății Israeliene de Sociologie, Lev Grinberg⁴ a scris franc: „cum este posibil ca Israelul să fie un ocupant militar în teritoriile palestinienilor timp de 55 de ani, încălcând în mod clar dreptul internațional, dar nicio țară occidentală nu a impus vreodată sancțiuni împotriva lui?” În aceeași notă, în timp ce criminalizează Mișcarea Palestiniană pentru Boicot, Cesionare și Sancțiuni (Ib. eng. *Palestinian's Boycott, Divestment, Sanctions movement (BDS)*), în unele țări occidentale, mulți cercetători europeni solicită un boicot total al cercetătorilor ruși, atât instituțional, cât și individual.

În al doilea rând, cum se face că brutalitatea războiului din alte zone ale lumii nu a avut aceleași reacții euro-americane ca și războiul cu Ucraina? Există diferite moduri de a povesti viața mea de palestinian care a crescut în Siria. Una dintre ele este să văd viața mea ca fiind trăită doar în scurte momente de pace, dar în războaie numeroase: războaiele arabo-israeliene din 1967 și 1973; războiul israelian pe teritoriile palestinienilor – Intifada a doua, 2000-2005; războiul israelian în Gaza în 2008, 2012, 2014, 2021; războaiele israeliene în Liban în 1982, 2006; războiul irakiano-iranian în 1980-1988; invazia Kuweitului, 1991; războiul împotriva Irakului în 1991, 2003; războiul împotriva Siriei, 2011-prezent; războiul în Yemen, 2014-prezent; și războiul din Libia, 2014-

>>

2020. Aceste războaie feroce au dezlănțuit distrugeri în masă masive, suferință, relocare și, în cele din urmă, număr de morți mult mai mare decât în Ucraina. Puterile occidentale au reacționat și continuă să reacționeze blând și de multe ori pentru a sprijini puterea colonială (Israel) sau dictatorii (Golf și Egipt), în numele stabilității și din motive economice.

În al treilea rând, unele critici postcoloniale care se concentrează pe imperialismul istoric sau pe actualul neo-colonialism euro-american au fost incapabile să vadă efectul altor imperii emergente și amploarea brutalității în cucerirea spațiilor alianțelor. Rusia, Iran, Israel, Turcia și monarhiile din Golf sunt imperii foarte importante care operează în Orientul Mijlociu. Unele dintre acțiunile militare ale acestora au generat colonialism, mizerie și autoritarism. În această privință, conceptul de „inter-imperialitate” al Laurei Doyle este util, deoarece ne invită să înțelegem imperiile nu doar consecutive, ci deseori, deoarece acestea funcționează în paralel, făcând „politica produsă reciproc, extrem de contingentă și interactivă, a istoriilor imperiale contemporane, în relație cu efectele lor neprevăzute, uneori ironice” (Doyle 2014). Astfel, nu există pur și simplu efecte de undă în aceste dinamice multivectoriale sau imperii rizomice, ci ele sunt adesea violent interactive, localizate instituțional și urmărite strategic.

În al patrulea rând, apelul la boicotarea totală în mediul academic al rușilor sau belarușilor este împotriva valorilor pe care mediul academic încearcă să le promoveze. Cred în obligația morală de a efectua un boicot instituțional împotriva oricărei instituții care are o relație cu puterile coloniale sau autoritare, dar nu la nivel individual. Comunicarea cu indivizii implicați este importantă pentru a asculta diferite abordări ale conflictelor și pentru a promova o stare de dialog deschis și activ. Acest lucru înseamnă că nu este suficient să-i susținem pur și simplu pe cei care au idealuri democratice liberale. Și noi, în mediul academic, trebuie să-i ascultăm cu atenție pe cei care refuză să îmbrățișeze, parțial sau total, aceste idealuri și să joace un rol de mediere. Putem face acest lucru prin crearea unor legături între luările lor de poziție și promovând o strategie afectivă, morală și politică. Împotriva unei teorii sociale critice radicale, fac apel la o teorie critică capabilă, deși critică puterile, să deschidă simultan un dialog cu însăși forțele pe care le critică. Inutil să spun că discursul academic ar trebui să se desfășoare cu unele reguli legate de integritatea intelectuală și responsabilitatea socială. Această responsabilitate, care împiedică propaganda, incitarea, demonizarea culturii altora și discursul instigator la ură, face ca libertatea academică să fie mai delicată decât simpla libertate de exprimare care se pretinde a fi. Rolul mediului academic este acela de a elibera politica de concepția sa schmittiană despre prieten și dușman – aceea în care gradul ultim de asociere este dorința de a lupta și de a muri, împreună cu alți membri ai grupului; iar gradul maxim de disociere este dorința de a-i ucide pe alții, aceia care sunt membri ai unui grup ostil. Sunt pe deplin de acord cu istoricul Amit Varshizky că, dacă liberalismul politic dorește să supraviețuiască, trebuie să ia în serios ideile criticilor săi adversari și să nu le respingă cu dispreț. El ne amintește ce a scris filozoful german Ernst Cassirer după cel de-al doilea război mondial: „Pentru a lupta cu un dușman trebuie să-l cunoști. Acesta este unul

dintre primele principii ale unei strategii solide. A-l cunoaște înseamnă nu numai a-i cunoaște defectele și slăbiciunile; înseamnă să-i cunoști puterea. Cu toții am fost susceptibili să subestimăm această forță... Ar trebui să studiem cu atenție originea, structura, metodele și tehnicile miturilor politice. Ar trebui să vedem adversarul față în față pentru a ști cum să-l combatem”⁵.

> Concluzie: sporirea nivelului de solidaritate

În cele din urmă, în confruntarea fermă cu suferința socială, trebuie să exercităm raționamentul moral uman legat de darul nostru înăscut Maussian pentru iubirea socială, pentru a genera diferite niveluri de solidaritate față de rude, aproape, națiune și umanitate în ansamblu. Deși cu toții ar trebui să urmărim să avem cea mai mare formă de solidaritate (față de această umanitate și față de ceea ce Jan-Christoph Heilinger (2019) a numit „obligatii cosmopolite”), trebuie să admitem că reacția europeană față de consecințele războiului din Ucraina demonstrează un nivel de solidaritate care este alimentat mult mai mult de afinitățile culturale iudeo-creștine și, în cele din urmă, de identitățile naționaliste, spre deosebire de cele cosmopolite. Aduc acest lucru în prim-plan pentru a nuanța unele dintre criticile pe care le-am auzit în lucrările academice, precum și în social media generală cu privire la tratamentul diferențiat al refugiaților (modul în care au fost primiți refugiații sirieni, afgani și africani comparativ cu cei ucraineni). De asemenea, ar trebui să recunoaștem că aceste raționamente morale diferite împiedică orice simplificare, cum ar fi analizarea tratamentului diferențial doar din punct de vedere rasial sau considerarea acestuia doar ca o manifestare a rasismului pur⁶. Acestea fiind spuse, cercetătorii occidentali ar trebui, de asemenea, să fie pregătiți să accepte afinitatea culturală/religioasă între arabi sau musulmani și nu ar trebui să considere acest lucru în mod sistematic drept sentimente sectare periculoase. ■

Adresă de corespondență: Sari Hanafi <sh41@aub.edu.lb>

Referințe

- Bishara, A (2022) “Russia, Ukraine and NATO: Reflections on the Determination to Not Avoid the Road to War.” The Arab Center for Research and Policy Studies.
- Doyle, L (2014) “Inter-Imperiality: Dialectics in a Postcolonial World History.” *Interventions* 16(2): 159–96.
- Heilinger, J-C (2019) *Cosmopolitan Responsibility: Global Injustice, Relational Equality, and Individual*. Berlin ; Boston: de Gruyter.
- Lewis, DG (2020) *Russia's New Authoritarianism: Putin and the Politics of Order*. First edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/isa-human-rights-committee/isa-statement-on-the-russian-military-offensive-happening-in-ukraine>.
- Pe site-ul său, ISA a adăugat, de asemenea, o listă cu toate declarațiile instituționale [împotriva războiului](#) (de la asociațiile naționale de sociologie și comitetele de cercetare la asociații academice), inclusiv Asociația Sociologică din Ucraina.
- <https://litci.org/en/once-again-bastion-of-reaction/>.
- <https://www.972mag.com/ukraine-lebanon-russia-israel/?fbclid=IwARQq6GeemWkOmPJfjzIPOI5VAeOmCpHmYQKew7RwXHO1vDjZ6LDxttss>.
- <https://www.haaretz.com/world-news/.premium.HIGHLIGHT.MAGAZINE-to-understand-putin-you-first-need-to-get-inside-aleksandr-dugin-s-head-1.10682008>.
- Desigur, unele dintre aceste critici sunt justificate. Vezi de exemplu articolul lui H.A. Hellyer: “Coverage of Ukraine has exposed long-standing racist biases in Western media” <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/02/28/ukraine-coverage-media-racist-biases/>.

> Capitalism și inechitate globală

de **William I. Robinson**, Universitatea din California, Santa Barbara, SUA

Scenă stradală din Ghana într-o zonă urbană în care sărăcia este omniprezentă.
Foto credit: Jenna/Flickr, Creative Commons License.

In 2018, în conformitate cu un raport al agenției de dezvoltare internațională Oxfam, celor mai bogați 1% din oameni le-a revenit 52% din bogăția lumii și celor mai bogați 20% le-a revenit 95% din această bogăție, în timp ce ceilalți cetățeni, totalizând 80% din populația lumii – marea majoritate a acestora – au fost nevoiți să se descurce cu doar 5%. Și dacă aceste izbitoare inegalități au fost considerate uluitoare atunci când raportul Oxfam a fost lansat, acestea au continuat să se adâncească în anii ce au urmat. În primele șase luni ale pandemiei de coronavirus, bogății lumii și-au mărit averile cu impresionanta sumă de 10 trilioane de dolari americani, în timp ce aproape fiecare țară din lume a cunoscut o creștere a inegalităților în timpul

pandemiei, în conformitate cu un raport ulterior de monitorizare realizat de Oxfam în 2021.

> Expansiune capitalistă și dezvoltare inegală

Sociologii cu vederi radicale care studiază astfel de inegalități observă că, spre diferență de ceea ce susțin aplogeții sistemului, o astfel de polarizare socială este inerentă capitalismului, deoarece clasa capitalistă deține mijloacele de producție a bogăției și, în consecință, își maximizează profitul propriu din ceea ce produce colectiv societatea. De asemenea, ei observă că sistemul s-a dezvoltat constant pe parcursul celor peste 500 de ani de existență,

>>

în căutarea sa neobosită de noi oportunități de a acumula capital (de a-și maximiza profitul). Capitalismul s-a dezvoltat inițial din centrul Europei de vest prin valuri succesive de colonialism, imperialism, și mai recent, globalizare, ajungând în cele din urmă să cuprindă întreaga planetă. La începutul secolului XXI, nu mai existau națiuni sau persoane rămase în afara sistemului.

Sociologii observă că sistemul capitalist global generează două forme interconectate de inegalitate. Una dintre acestea este cea între cei bogați și cei săraci la nivel global, în conformitate cu ceea ce Oxfam notează în rapoartele elaborate, ceea ce presupune inegalitate *între oameni*. Cealaltă formă este stratificarea la nivelul întregii lumi, în țări bogate și țări sărace, cu alte cuvinte, inegalitate *între țări*. Venitul actual mediu în Congo este de 785 \$ per capita, în timp ce în Belgia, țară care a colonizat Congo în secolul al XIX-lea, nivelul venitului este de 47.400\$, conform datelor Băncii Mondiale. În limbaj academic, lumea a devenit polarizată prin colonialism, fiind împărțită într-un grup central al „Lumii bogate”, prospere, care include națiunile Europei de vest, Americii de Nord și Japoniei, în timp ce acele regiuni din America Latină, Africa și Asia care au trecut prin secole de colonialism și dominație din partea țărilor bogate au fost retrogradate într-un grup periferic al „Țărilor din lumea a treia”. În ultimii ani, cercetătorii și experții s-au referit la cel de-al doilea grup al „Lumii a treia” folosind termenii de Sud Global și la primul grup, al „Lumii Bogate” folosind expresia Nordul Global.

Plecând de la analiza capitalismului a lui Karl Marx și de la teoriile clasice ale imperialismului ale lui V.I. Lenin – liderul revoluției bolșevice – și generația sa de socialiști revoluționari, economiștii radicali din domeniul economiei politice și universitarii specialiști în domeniul relațiilor internaționale din perioada de după cel de-al doilea război mondial au dezvoltat noi teorii ale dependenței, sistemelor lumii și subdezvoltării. Aceștia au argumentat că dominația colonială a organizat economia lumii astfel încât bogăția generată la periferie a fost canalizată către țările bogate, lăsând astfel celelalte țări sărace și pe cele puternice îmbogățite, fapt care explică inegalitățile între Sudul Global și Nordul Global. Astfel, consideră aceștia, capitalul se acumulează inegal la nivel geografic și face ca anumite categorii de persoane să beneficieze de dezvoltare economică și alte categorii să trăiască într-un context de subdezvoltare economică.

> Tiparul schimbător al inegalităților globale

Cu toate acestea, la începutul secolului, o serie de noi tendințe au contestat o asemenea divizare facilă a țărilor și oamenilor. În primul rând, anumite țări aparținând „Lumii a treia”, în special din Asia de Est, au devenit industrializate și membre ale „cluburilor” țărilor bogate, precum Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE). În al

doilea rând, chiar și în țările cele mai sărace au apărut clase capitaliste puternice și o clasă de mijloc cu capacitate mare de consum, care au devenit integrate în cultura consumatorului global. În al treilea rând, în țările bogate în mod tradițional, clasele muncitoare care au cunoscut prosperitatea după cel de-al doilea război mondial au experimentat, ca un rezultat al globalizării recente, o deteriorare a mobilității sociale, instabilitate socio-economică și eroziunea standardelor lor de viață, anterior confortabile – ceea ce anumiți sociologi au denumit „globalizarea lumii a treia” pentru aceste clase muncitoare.

Un raport recent emis de banca elvețiană UBS a anunțat că majoritatea miliardarilor lumii sunt în Statele Unite, dar și că numărul persoanelor foarte bogate crește cel mai mult în Asia. În China, care are acum o cincime din miliardarii lumii, doi noi miliardari apar în fiecare săptămână. Capitaliști brazilieni, mexicani, indieni, saudiți, egipteni și alții care aparțin clasei pe care am denumit-o clasa capitalistă transnațională investesc în prezent trilioane de dolari în economie. Un alt raport al *Forbes* notează că bogăția crește mai mult în rândul celor foarte bogați din „Lumea a treia” decât în orice altă zonă a lumii. „În intervalul 2012 - 2017, clubul super-bogaților din Bangladesh a crescut cu 17,3%,” scrie *Forbes*. „În aceeași perioadă de timp, creșterea economică în China a fost de 13,4%, în timp ce în Vietnam a fost de 12,7%. Kenia și India au fost printre celelalte țări care au înregistrat creșteri de două cifre, de 11,7% și 10,7% respectiv”.

Anumiți specialiști au argumentat pe baza acestor tendințe că este posibil să aibă mai mult sens să ne referim la Nordul Global și la Sudul Global mai puțin în termeni geografici și mai mult în termenii unor grupuri de populații transnaționale. Din această perspectivă, Sudul Global se referă la persoanele sărace din „Lumea a treia”, dar și la săracii și excluși din regiunile bogate ale lumii, în mod simbolic. Nordul Global se referă la centrele de putere și bogăție care sunt concentrate încă disproporționat în țările bogate în mod tradițional, dar și în mâinile celor bogați și puternici din toată lumea care susțin, gestionează și se bucură de aceste centre de putere. În timp ce sociologii continuă să dezbată aceste probleme, un lucru este clar: din orice perspectivă a justiției sociale avem nevoie de o redistribuire radicală a bogăției către majoritatea săracă a populației lumii. Și aceasta, fie că ne dorim să fie așa sau nu, necesită o confruntare cu grupurile puternice ale sistemului capitalist global, precum elita corporatistă transnațională care controlează economia globală – cei unu la sută din populația lumii, așa cum au fost identificați în raportul Oxfam menționat – ce vor opune rezistență în fața oricăror provocări la adresa bogăției și puterii lor. ■

Adresă de corespondență: William I. Robinson <w.i.robinson1@gmail.com>

> Capitalismul de tip „platformă” în America Latină

de **Patricia Ventreri**, Centrul de Studii și Cercetare în Muncă (CEIL-CONICET), Universitatea din Buenos Aires, Argentina

Lucrător în economia gíg din Uruguay. Serviciile de livrare a alimentelor constituie un exemplu specific al acestei legături dintre digitalizare și precaritate. Foto credit: Ted McGrath/Flickr, Creative Commons.

Creșterea năucitoare a corporațiilor din domeniul tehnologic, impulsionată exponențial de pandemia de COVID-19, a intensificat dezvoltarea capitalismului de tip platformă în America Latină și a adâncit o serie de dezbateri și fenomene legate de capital, muncă și transformări ale acestora în Sudul Global.

> Meritocrația digitală și „saltul în dezvoltare”

În mai multe țări din regiune – Argentina este un bun exemplu în acest sens – se poate observa o consolidare a discursului public care sprijină ideea conform căreia „economia cunoașterii” oferă o oportunitate istorică de a ajunge la mult doritul “salt în dezvoltare” și la o nouă poziționare în ordinea internațională. Capacitatea anumitor țări din regiune – Argentina, Brazilia, Mexic – de a produce corporații digitale cu relevanță globală (numite Unicorni, ceea ce înseamnă

>>

companii evaluate la bursa americană la peste un miliard de dolari) constituie baza acestui argument.

În plus, acest salt calitativ ar putea fi impulsionat de o nouă elită antreprenorială, socializată în spirit californian, opusă oligarhiei locale și tradiționale, care provine din zona afacerilor în agricultură, și, într-o mai mica măsură, din alte zone ale capitalismului industrial. Acest nou grup de lideri tineri, prin definiție motivați de o vocație globală și adaptați la discursul dominant al vremurilor actuale, se autodefinește prin opoziție cu „burghezia națională” tradițională. Aceasta din urmă este caracterizată de o elită etern dependentă de ajutoare de stat, reticentă la competiție, provincială, conservatoare, excesiv de rigidă și într-o anumită măsură, mereu anacronică.

În acest fel, idealul economic shumpeterian ar putea să ajungă într-un final în aceste zone geografice, prin magia meritocrației digitale. Ecosistemul economiei digitale se identifică cu depășirea oligarhiei de modă veche, bazată pe obținerea de rente. *Start-up*-urile și *unicornii* sunt noile nume ale progresului capitalist dezirabil pentru țările noastre periferice.

> Un viitor cu două fețe: digitalizare și precaritate

Cu toate acestea, dezvoltarea accelerată, dar incipientă a acestui tipar al afacerilor în regiune scoate la iveală o realitate fragmentată și contrastantă, și anume legătura între digitalizare și precaritate, ca bază materială pentru dezvoltarea economiei de tip platformă. Această tendință către adâncirea dualității sociale este evidentă la alte niveluri, în reconfigurarea pe care platformele digitale au produs-o pe piața muncii. În prezent, dezbaterea între „viitorul muncii” în regiune este dominată de două imagini aparent opuse: pe de-o parte, nivelul de sofisticare a noilor locuri de muncă din industria software și, pe de altă parte, hiper-precizarea condiției angajaților angrenați în economia de tip platformă, care lucrează la cerere, prin intermediul aplicațiilor digitale (Uber, Glovo, șoferii Rappi, serviciile domestice etc.). Primii, aflați în partea de sus a piramidei, sunt foarte bine calificați, și chiar dacă munca lor este în mod notabil ieftină dacă ne raportăm la salariile lor în dolari, se bucură de condiții de muncă privilegiate în context local. Acest lucru se datorează în mod principal lipsei de angajați calificați pentru aceste tipuri de slujbe (ingineri software, web designeri, oameni de știință specializați în analiza datelor, analiști de sistem). Acest deficit constituie principala problemă a companiilor locale care vor să își dezvolte afacerile și care au nevoie de forță de muncă. La polul opus, instabilitatea extremă a micro-slujbelor implică consolidarea unui model al dereglementării și al flexibilității extreme în relațiile de muncă, care în

anumite țări precum Argentina, implică dizolvarea răsunătoare a unor reușite istorice în materie de protecție a muncii. Astfel, tendința de *platformizare* a muncii pregătește puternic terenul pentru o piață a muncii informale în mare măsură, în cadrul căreia aceste noi tipuri de slujbe „independente” sunt o noutate.

> Un discurs epocal: antreprenoriatul

La nivel simbolic, un fir narativ leagă aceste aspecte care sunt, din punct de vedere material, atât de distante: discursul despre *antreprenariat*. Acesta este în mare măsură o construcție simbolică de inspirație corporatistă care a devenit o ideologie oficială uzuală, pentru care companiile de tip platformă sunt cel mai bun și cel mai eficient exponent. Aceasta include revendicarea meritelor prin figura unui om hiper-individualizat, sub iluzia unei libertăți absolute, necondiționate de factori sociali, motivată de o idee difuză de libertate, îndrăzneală, inovație, autonomie, risc și hiper-productivitate. Marile corporații din domeniul tehnologic folosesc acest instrument discursiv ca pe o modalitate foarte eficientă în construirea unor idei comune care să le protejeze interesele, care influențează puternic viziunea asupra lumii a multor actori diferiți din structura socială. În contextul crizei actuale profunde din America Latină, *antreprenoriatul* operează înspre actualizarea, cu spiritul său tehnico-liberal digital, unui neoliberalism târziu care este în mod vizibil slăbit și decadent.

Un paradox notabil este în consecință produs în această revendicare exacerbată a unei idei difuze despre libertate – în esență, libertatea pieței – într-un context de colaps al suportului social minimal și al unei concentrări neprevăzute a capitalului corporațiilor, în contrast cu o slăbire generală a statelor, cu atât mai marcantă în statele „eșuate” ale capitalismului periferic. Discursul antreprenorial își propune să transforme greutățile experimentării cotidiene a instabilității în adrenalina riscului și să convertească problemele în presupuse oportunități individuale. Acest pariu pus pe „responsabilizare individuală” se transformă ulterior într-o privatizare a suferinței sociale și în culpabilizarea individului, dublu afectat de condițiile materiale extrem de precare și un mandat neîmplinit al hiper-productivității.

Dezvoltarea acestei noi configurații sociale adaugă complexitate marii provocări a timpurilor noastre, care implică generarea de noi orizonturi de idei comune împărtășite și organizare colectivă. Sindicatele și mișcările sociale, protagoniști ai rezistenței, sunt principalii agenți ai acestei provocări. Totuși, potențialul lor – care trece printr-o perioadă critică în prezent – depinde de capacitatea lor de a deconstrui o logică anacronică și de a reinventa forme colective potrivite dilemelor existente. ■

Adresă de corespondență: Patricia Ventriceci <patriciaventriceci@gmail.com>

> Sistemul intercapital:

clasele organice și moleculare

de **Esteban Torres**, Universitatea Națională Córdoba-CONICET, Argentina

Pentru a oferi o explicație pentru evoluția proceselor de schimbare socială este necesar să fim atenți la evoluția istorică a jocului însușirii lumii (lb. eng. World Appropriation Game – WAG). Acesta are loc simultan la nivel național, regional și global în societatea lumii¹. Aș putea defini acest joc – sau jocul de putere al lumii – ca fiind un domeniu variabil de interacțiuni modelat la intersecția a șase sisteme istorice: sistemul capitalist, sistemul statului, sistemul de comunicare, sistemul rasial, sistemul patriarhal și sistemul natural. Sistemul capitalist este elementul material central al societății în întreaga lume începând cu secolul al XIX-lea. Acest lucru îl transformă – într-o formă simplificată – în sistemul dominant.

Transformarea principală pe care sistemul capitalist a parcurs-o ca rezultat al evoluției acestui joc este reprezentată de constituirea unei noi structuri de clasă în lume. Clasele sociale rezultate au puține în comun cu cele ale primelor orașe europene industrializate din secolele XVIII și XIX, conceptualizate în mod paradigmatic de către Marx și Weber. Dacă la Marx structura de clasă era definită în esență sa de o relație antagonistică simplificată între capitaliști și clasa muncitoare, actuala structură de clasă în lume este definită în primul rând pe baza dialecticii între clasele moleculare și organice. Dacă ceea ce era în discuție în abordarea marxistă era dreptul de proprietate asupra mijloacelor de producție, ceea ce determină formarea claselor sociale actuale, în primul rând, este sursa veniturilor.

> Clase moleculare

Clasele moleculare pot fi definite ca un tip de dependență și de utilizare economică aparținând individului, asociate în primul rând cu structura sa de venit. Subiectul clasei moleculare este individul și nu grupul. Cel puțin de la sfârșitul secolului al XX-lea, fiecare sferă națională a societății umane din lume a fost modelată de o structură de clasă moleculară.

În această fizionomie se pot distinge patru tipuri de clase: clasa dependentă de profit (CDP), clasa dependentă de muncă (CDM), clasa dependentă de asistență (CDA) și clasa dependentă de delict (CDD). Ceea ce definește apartenența individuală la o anumită clasă moleculară într-un anumit

moment este sursa de venit a individului. Dacă principala sursă de venit se schimbă, individul este „reclasificat”. În schimb, fiecare persoană nu numai că aparține la un moment dat unei anumite clase moleculare, dar face parte și dintr-un anumit strat al acesteia.

Stratul din cadrul clasei este definit pe baza unei anumite poziții economice asociate cu un anumit volum al venitului. În secolul al XX-lea este posibil să identificăm existența a cinci straturi de clasă în sferile naționale aferente societăților din lume. De sus în jos, le denumesc straturile: superior, de sus, de mijloc, de jos și inferior. O persoană care aparține clasei superioare este parte din supra-elită, universul scandalos și în creștere al miliardarilor. Persoana care aparține stratului de sus este parte din infra-elită. Aceste două straturi aflate în partea de sus formează elita. Pe de altă parte, persoanele care aparțin straturilor de mijloc, de jos și inferior formează straturile cele mai des întâlnite. Ultimul este un strat cu diferențe interne importante.

Astfel, spre deosebire de ceea ce sugerează teoriile moderne ale claselor, clasa nu este un indicator al stratificării; fiecare clasă este stratificată și fiecare strat este un strat de clase. O clasă moleculară poate exista în mai mult de un strat și un strat poate aduce laolaltă mai mult de o clasă.

> Clase organice

Dacă relațiile între clasele moleculare derivă din modul de structurare și interacțiunile între indivizi din cadrul fiecărei sfere naționale, relațiile organice de clase se bazează pe modele de structurare și interacțiune între clasele din diferite țări și regiuni din sferele globale. O clasă organică este echivalentul unei structuri naționale și/ sau regionale a unei clase moleculare. Clasa organică un mod de supunere și de dezvoltare economică a unui sistem național care este definit în mod special pe baza structurii veniturilor. Conștientizând existența unei rețele globale de clase organice, devine posibil să trecem de la o noțiune generică și singulară a sistemului economic capitalist la ideea unui *sistem intercapital*. Astfel, din perspectiva mea, ceea ce numim de obicei „sistem capitalist” este un metasistem, un sistem al sistemelor capitaliste, aflat într-o interacțiune

„Ceea ce numim de obicei *sistem capitalist* este un *metasistem*, un sistem al sistemelor capitaliste, aflat într-o interacțiune asimetrică”

asimetrică, diferențiat intern ca formă de organizare, dar nu și în ceea ce privește logica abstractă a maximizării.

Trei tipuri paradigmatică de clase organice interacționează în sistemul intercapital: (i) clasa dependentă de cunoaștere (capitalism informațional); (ii) clasa dependentă de industrie (capitalism industrial); și (iii) clasa dependentă de bunuri (capitalism al bunurilor). În schimb, este posibil să recunoaștem existența a două straturi care se influențează reciproc: cel central și cel periferic. Faptul că o sub-regiune, o țară sau un continent aparține unuia dintre aceste straturi reflectă poziția sa economică globală, care depinde de mărimea economiei sale.

Odată cu mondializarea² sistemului intercapital în secolul al XIX-lea, clasele organice dependente de cunoaștere și dependente de industrie s-au reprodus în stratul central, în timp ce clasa organică dependentă de bunuri s-a reprodus în stratul periferic. Astfel, clasa țărilor sau regiunilor este definită pe baza dublei sale apartenențe la o clasă și un strat organic. Un aspect important de subliniat este faptul că ceea ce denumim clase organice definește nucleul materialității lumii ce caracterizează clasele moleculare. Acest lucru implică faptul că fiecare individ, sau mai degrabă toate clasele de indivizi, sunt recreate într-o manieră care pornește de la un sistem periferic sau central. O astfel de localizare implică o sursă suplimentară de determinism

material, de natură supra-individuală. Astfel, fiecare clasă în societatea lumii este configurată printr-o formă dublă a modului de supunere și printr-o dublă implementare, moleculară și organică.

Procesul contemporan de mondializare care s-a dezvoltat începând cu anii 1980 este de asemenea asociat cu o mondializare în creștere a structurii de clasă a sistemului intercapital. În cadrul acestei expansiuni, inegalitățile de clasă au încetat să mai fie exclusiv inegalități între clase de indivizi din structura economică a diferitelor societăți naționale, devenind, într-o formă accentuată, inegalități între clasele țărilor (și regiunilor) din cadrul diviziunii internaționale a muncii.

Este esențial să observăm că în această nouă abordare clasele moleculare și cele organice nu sunt considerate actori. Spre deosebire de teoriile clasice ale claselor sociale, nu există nicio logică a acțiunii inerentă claselor. Clasele indivizilor și cele ale țărilor nu sunt actori sociali, având cu atât mai puțin interese predeterminate. Cel puțin începând cu Bourdieu acest fapt social a devenit evident. Clasele de indivizi devin actori sociali atunci când realmente acționează, și devin actori colectivi atunci când crează sau fac parte din companii, state, sindicate, mișcări sociale, etc. Acțiunea socială nu poate fi sub nicio formă explicată fără a lua în calcul această structură socială a lumii³. ■

Adresă de corespondență: Esteban Torres <esteban.torres@unc.edu.ar>

1. Diferența între termenii „global” și „lumesc” (N.B: în textul original în limba engleză este folosit termenul „worldly”) are o importanță centrală în acest caz. În înțelegerea mea, termenul „global” face referire la acea sferă singulară care este modelată într-o formă expansivă sau reținută propusă de fiecare spațiu geografic local al societății lumii. Mai precis, termenul de „wordly” este constituit din setul de sfere naționale, regionale și globale (vezi Torres E., “Paradigma globală: o nouă propunere pentru sociologie”, *Global Dialogue* 11.1, <https://globaldialogue.isa-sociology.org/uploads/imagen/2253-v11i1-romanian.pdf>.)

2. Expansiune a societății lumii, diferită de globalizare.

3. Această teorie a capitalismului este dezvoltată în cartea mea *The Intercapital System: The New Economy of World Society* (în curs de publicare).

> „Capitalism fără demnitate”

de **Fabrizio Maciel**, Profesor invitat, Universitatea Friedrich-Schiller din Jena, Germania

Ințelegerea capitalismului nu este o sarcină simplă, în mod special deoarece reprezintă un sistem economic și un stil de viață aflate într-o permanentă schimbare. În secolul XX au existat mai multe încercări de a defini și clasifica etapele capitalismului. Acum, în secolul XXI, dimensiunea tehnologică a sistemului își arată cea mai agresivă față, producând la nivel global un nou tip de subclasă digitală. În acest scenariu, pandemia de coronavirus a evidențiat mai mult și a adâncit inegalitățile între clasele sociale în întreaga lume.

Pentru a înțelege cum am ajuns aici, trebuie să lăsăm deoparte iluzia momentului prezent, susținută de transformarea vieții politice într-o telenovelă. Aceasta a devenit principala specializare a mass media globală tradițională, aceea de a transforma domeniul politic într-un mare spectacol și de a ascunde sistematic ceea ce se întâmplă în domeniul economic. În acest punct trebuie să reconstruim scenariul mai amplu, structural și istoric, care ne-a adus în situația actuală.

> Apariția unei subclase globale

Începând cu anii 1970 capitalismul a trecut printr-o „mare transformare” actualizând exprimarea faimoasă a lui Karl Polanyi. Colapsul statului bunăstării în Statele Unite și Europa, după cei 30 de ani glorioși ai acestuia, reprezintă principalul punct de pornire pentru a înțelege această nouă „minunată lume nouă a pieței muncii”, așa cum Ulrich Beck a definit-o provocator.

În anii de glorie ai statului bunăstării, de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial până la mijlocul anilor 1970, capitalismul încerca încă să demonstreze lumii capacitatea sa de a promova justiția socială. Odată cu eșecul statului bunăstării, marcat de apariția formelor precare de muncă în țări importante precum Germania, Franța și Marea Britanie, a devenit clar că sistemul capitalist nu va fi niciodată capabil să promoveze niciun tip de justiție.

Începând de atunci, construcția unui nou tip de capitalism a început la scară globală, sistem pe care îl denumesc capitalism fără demnitate. Specificul său principal este producția

unei subclase globale, atât în țările periferice cât și în țările centrale. Existența unei subclase a fost întotdeauna semnul distinctiv al țărilor periferice și chiar al unor continente întregi precum America Latină și Africa. În prezent, odată cu valurile masive de imigranți, dar și cu sărăcirea clasei de mijloc de la nivel național în țări importante și diverse continente, cum este cazul Statelor Unite și Europei, apariția unei subclase globale devine principala caracteristică a capitalismului fără demnitate.

Cu aceste caracteristici, acest nou capitalism este specializat în producerea și naturalizarea lipsei de valoare a vieții umane. Ideea de demnitate, care apare în constituția Braziliei, de exemplu, ne amintește de necesitatea ca oamenii să dețină un minimum necesar pentru a-și asigura supraviețuirea fizică și existența morală. Când acest nivel minim nu este garantat, fie prin șansa unui loc de muncă, fie prin politicile statului, rezultă o imersiune într-o condiție caracterizată de lipsa demnității, care definește existența subclasei globale. În Brazilia, această subclasă care nu are un loc de muncă reprezintă 30% din populația activă economic, caracterizată de un tip de subcetățenie, așa cum este definită de Jessé Souza. Un alt procent de 30%, reprezentând o clasă muncitoare fără acces la demnitate, trăiește într-o nesiguranță a locului de muncă pe care am defini-o în mod normal ca precaritate.

> Precaritate sau lipsă de demnitate?

În acest moment merită să reflectăm la conceptele de precaritate și muncă precară. Acestea descriu doar situații și condiții de muncă care sunt în mod evident proaste. Propun conceptul de muncă fără demnitate, tocmai pentru că ne permite să punem sub lupă atât mizeria materială, dar și condițiile materiale umilitoare din punct de vedere moral și experimentate în prezent de milioane de oameni în lume. În cazul Braziliei, 30% din populație trăiește la limita unei vieți demne, deoarece au totuși un loc de muncă, chiar dacă este vorba despre unul care nu implică posibilitatea de a fi demn, în timp ce un alt segment ce reprezintă 30% din populație trăiesc sub limita unei vieți demne, neavând un loc de muncă.

„Majoritatea persoanelor aflate în funcții de conducere în Brazilia au indicat adeziunea la un sentiment autoritar la alegerile din 2018, bazat pe o mentalitate ultra-meritocratică a pieței”

În scenariul european, mai ales în cazul Franței, Robert Castel a oferit un punct de vedere important pentru înțelegerea capitalismului care nu oferă acces la demnitate. Pentru acesta, decăderea statului bunăstării înseamnă ruptura societății în care forța de muncă este salarizată. Caracteristica sa principală este procesul de dezafilier socială, în cadrul căruia piața muncii elimină un număr în creștere de persoane, fără a crea însă noi posibilități pentru reinsertia acestora pe piață. Rezultatul este producția socială a celor pe care autorul îl numește cei „lăsați în urmă”, adică a subclasei europene, care va deveni acum parte din statisticile subclasei globale.

> Capitalism fără demnitate și dreapta extremă

În acest context, suntem nevoiți să examinăm relația dintre „capitalismul fără demnitate” și creșterea în importanță a extremei dreapta pe scena politică globală. În acest punct trebuie să ne distanțăm de teza comună conform căreia erorile ideologiei și partidelor de stânga sunt cele care au permis emergența neo-autoritarismului la scară globală. Încă o dată, trebuie să abandonăm iluzia conjuncturii și să reconstruim analiza structurilor adânci care ne-au adus aici.

În cazul german, Klaus Dörre a evidențiat o conexiune directă între creșterea precarității muncii și îmbrățișarea mentalității și sentimentelor extremei drepte. Plecând de la acest lucru, putem să înțelegem că autoritarismul este un efect și nu o cauză a capitalismului fără demnitate, chiar

dacă acesta poate adânci lipsa de demnitate în anumite situații, precum în Brazilia și alte țări din lume.

Totuși, în timp ce clasele de mijloc sunt în asentimentul abordării autoritare de teama de a nu fi forțate să ajungă în situații umiltoare, clasa conducătoare flirtează cu autoritarismul de teama pierderii condiției acesteia privilegiate, garantate social. Acest lucru se evidențiază în cercetarea empirică pe care am realizat-o de câțiva ani cu persoane cu funcții de conducere din Brazilia. Provenind dintr-o clasă privilegiată, cu salarii mari și cu un stil de viață luxos, majoritatea persoanelor aflate în funcții de conducere în Brazilia au indicat adeziunea la un sentiment autoritar la alegerile din 2018, bazat pe o mentalitate ultra-meritocratică a pieței, materializată clar în discursul lui Jair Bolsonaro.

În prezent, dată fiind adâncirea lipsei de demnitate cauzată de politica ultra-neoliberală a guvernului, legată de politicile publice ineficiente adoptate în perioada pandemiei, brazilienii transmit un mesaj puternic: Lula da Silva, arestat în 2018 pentru cea mai mare presupusă fraudă politică și legală din istoria Braziliei, apare acum în 2022 pe primul loc în intenția de vot la alegerile prezidențiale. Vom vedea dacă viitorul apropiat va permite o inversare a acestei istorii dezonorante, și ce putem învăța din ea. ■

Adresă de corespondență: Fabrício Maciel <macielfabricio@gmail.com>

> Neoliberalizarea, comercializarea și precarizarea în învățământul superior

de **Johanna Grubner**, Universitatea Johannes Kepler, Austria și editor asistent al *Global Dialogue*

Incepând cu anii 1980, procesele fundamentale de transformare, înțelese drept procese de restructurare neoliberală, au fost puse în aplicare, restructurând economia, politica și societatea. Sectorul învățământului superior și universitățile au făcut parte din această reconstrucție generală a sectorului public de la începutul anilor 1990 și, de atunci, au fost tot mai afectate de economisire și neoliberalizare. În multe țări se poate observa o trecere de la reglementarea birocratică de stat la o orientare ridicată către mecanismele de control și organizare a pieței și a afacerilor, ceea ce a avut consecințe grave la diferite niveluri.

În acest sens, pot fi menționate trei schimbări relevante: În primul rând, în multe țări au fost instituite o standardizare a programelor de studii și restricții privind libertatea de a alege cursuri în funcție de interes, ceea ce a schimbat fundamental modul de învățare al studenților. În același timp, universitățile au suferit o masificare ce a avut impact asupra oportunităților de angajare după absolvire și a redus importanța titlurilor academice. În al doilea rând, în multe sisteme de învățământ superior, un sistem de angajare lipsit de securitate a însoțit trecerea neoliberală de la statutul de bunăstare la cel de muncă și, prin urmare, a forțat precarizarea. Odată cu forma comercializată de clasare a universităților și a universităților, concurența a crescut în general și a creat un tip de subiect de lucru care (aparent) îndeplinește cerințele unei piețe a muncii și a organizării muncii flexibile și dereglementate prin creșterea productivității într-un mod extrem de eficient. Și în al treilea rând, aceste noi cerințe au avut un nou impact asupra aranjamentelor de gen în sistemele de învățământ superior, în timp ce păreau neutre din punct de vedere al genului, deoarece toată lumea este clasată în mod egal. Din punct de vedere structural, cei cu o mai mare capacitate de a-și gestiona timpul și care nu au responsabilități de îngrijire sunt favorizați.

Articolele din secțiune preiau aceste transformări și tendințe în sistemul de învățământ superior și se concentrează asupra diferitelor consecințe ale acestora. În prima contribuție, Stephanie Ross și Larry Savage examinează efectele neoliberalizării în curs a sectorului învățământului superior canadian în ceea ce privește comercializarea învățământului superior și reorganizarea regimurilor de muncă. Aceștia analizează adaptările realizate în timpul

Ilustrație realizată de Arbu.

pandemiei COVID-19 și oportunitățile și necesitatea schimbării pe care le-au făcut vizibile. Ka Ho Mok preia subiectul oportunităților de angajare pentru absolvenții de învățământ superior în lumina masificării instituțiilor de învățământ superior din Asia de Est. examinând consecințele pieței forței de muncă extrem de competitive pe care această dezvoltare a adus-o. În contribuția sa, Elizabeth Balbachevsky discută despre provocările cu care se confruntă universitățile față de un guvern neo-populist care încearcă să nu transforme, ci să învingă sistemele de învățământ superior. Aceasta arată cum, în cazul universităților braziliene, procesele de luare a deciziilor semi-autonome pot asigura stabilitatea universităților atunci când administrația se prăbușește din cauza managementului necorespunzător al guvernului. Privind într-un mod critic tendința predării la distanță, Yusef Waghid examinează ideea, accentuată de pandemia COVID-19, a universităților ca instituții însărcinate exclusiv cu transferul de cunoștințe, pledând pentru o restructurare a universităților din Africa (de Sud) de-a lungul eticii africane a ubuntu, pentru a face din universități instituții autonome care sunt în același timp conectate și poziționate în cadrul societății. ■

> Neoliberalizare

în învățământul superior post-pandemic

de **Stephanie Ross**, Universitatea McMaster, Canada membru al comisiei de cercetare ISA pentru Mișcări muncitorești (RC44), și **Larry Savage**, Universitatea Brock, Canada

În februarie 2022, Asociația Facultăților de la Universitatea Acadia (AUF) din Nova Scotia, Canada, a fost în grevă. Foto credit: Can Mutlu.

Puțini oameni ce lucrează în învățământul superior astăzi ar putea să nu observe trei tendințe majore. În primul rând, scopul instituțiilor de învățământ superior s-a orientat în mod empatic spre nevoile pieței. În al doilea rând, conținutul, organizarea, distribuția și recompensele muncii în învățământul superior s-au schimbat în feluri dramatice și profund resimțite. În al treilea rând, efectele acestor două procese intercorelate continuă să genereze valuri de organizare colectivă și de luptă în învățământul superior, chiar dacă o asemenea rezistență este inegală și corelată cu strategii individuale de gestionare, consimțire sau ieșire. Impactul pandemiei de COVID-19 asupra instituțiilor de învățământ superior a intensificat și mai mult aceste tendințe,

lansând întrebări despre cum va arăta învățământul superior post-pandemic și cine îl va sprijini.

> Neoliberalizarea ca formă de comodificare a învățământului superior

Ultimele trei decenii au marcat o transformare neoliberală a învățământului superior. În ceea ce privește scopul, învățământul superior este orientat acum către nevoile pieței. Instituțiile de învățământ superior trebuie să răspundă din ce în ce mai mult nevoilor angajatorilor privați pentru cercetare și muncă suplimentară, ce le vor permite să reușească într-o economie globală competitivă. Instituțiile de învățământ

superior au devenit ele însele obiectul disciplinei pieței, al competiției pentru studenți, al taxelor de școlarizare și al oricărei finanțări guvernamentale ce îi însoțește pe acești studenți, precum și al investițiilor sau al binefacerii donatorilor privați, ce ajustează scopul universității cu puterea lor financiară. Majoritatea marilor „corporatizării învățământului superior” remarcă faptul că au rezultat transformări în normele decizionale interne și în proceduri, cu structuri de tip corporatist, centralizând puterea în administrația centrală și înlocuind guvernarea colegială în care facultatea și alte circumscripții jucau un rol mai mare. Orientarea către piață ia, de asemenea, atât forma constrângerii bugetare, cât și folosirea indicatorilor de performanță cu scopul de a structura competițiile interne și externe pentru resurse. Aceste transformări sunt evidente și în conținutul programelor educaționale, ce trebuie să atragă acum studenți care caută o recomandare valoroasă pe piața muncii și care trebuie, deci, să dovedească mai degrabă potrivirea lor în post decât dezvoltarea de abilități și perspective critice.

> **Reorganizarea muncii: implementarea regimurilor de muncă neoliberale**

Reorganizarea muncii este o componentă esențială a neoliberalizării învățământului superior, deoarece noile procese de muncă academică și relațiile de putere sunt necesare pentru a implementa această viziune a educației orientate către piață. Concret, procesele de muncă din învățământul superior au fost afectate de fragmentarea muncii academice în componentele sale de predare, cercetare și deservire, de deprofesionalizarea celor arondați pentru aceste componente și de ieftinirea muncii lor tot mai ușor de înlocuit. Ascensiunea contractelor temporare atât în predare, cât și în cercetare este vizibilă pretutindeni în învățământul superior, schimbare ce scutește bani și înăsprește totodată controlul administrativ, întrucât posesorii de contract angajați în condiții precare se implică rar în guvernarea colegială. Intensificarea muncii însoțește fragmentarea și climatul sporit al competiției pentru puținele „posturi bune” și pentru contractele precare disponibile. Această muncă sporită implică și o componentă însemnată de muncă emoțională. Așteptările crescând ale studenților cu privire la ceea ce educația lor e menită să le ofere sunt ghidate de asemenea de concepții neoliberale despre universitate, iar acest lucru obligă facultatea să gestioneze acele așteptări în feluri noi. În cele din urmă, asistăm la elaborarea de forme de responsabilitate ascendentă și de supraveghere descendentă, pe măsură ce productivitatea muncitorilor devine centrală în balanța instituțiilor de învățământ superior. CV-ul (*curriculum vitae*) devine cronometrul universitarilor, pe care aceștia îl utilizează pentru a se disciplina pe sine în procesul de muncă neoliberal.

> **Învățământul superior post-pandemic: același sau spațiu pentru alternative?**

Pandemia de COVID-19 a contribuit la accentuarea acestor trei tendințe – comodificare și centralizare, reorganizarea muncii și intensificarea ei și conflict și rezistență. Situațiile de urgență le-au permis administratorilor învățământului superior să centralizeze și mai mult luarea deciziilor pe durata

pandemiei și să împiedice corpurile colegiale să dezvolte politici și practici. Deciziile privind dacă și când să se revină la predarea fizică și ce măsuri de protecție și de igienă a locului de muncă ar trebui asigurate au fost puncte de aprindere a conflictului. Îngrijorările facultății cu privire la factorii ce ar fi putut conduce la întoarcerea la muncă – adică dorința administratorilor de a proteja cota de piață și bugetele mai degrabă decât sănătatea și bunăstarea membrilor comunității – și lipsa unei autorități semnificative asupra acestor decizii – au dus la amplificarea sentimentelor de neîncredere, furie, resentiment și neimplicare.

Pandemia a rezultat, de asemenea, într-o intensificare semnificativă a muncii. Facultatea a trebuit să se adapteze rapid predării online în regim de urgență și operațiunilor de manevrare a acesteia, deprinzând noi tehnologii și abilități. Facultatea s-a confruntat și cu așteptări ridicate de a performa muncă emoțională, dar și cu necesitatea de a răspunde la o serie întreagă de nevoi ale studenților, în timp ce făcea față bolii, morții, pierderii de slujbe și anxietății generalizate cu privire la viitor. Facultatea a trebuit să asimileze și să gestioneze sentimentele studenților, în vreme ce gestiona propriile sale frici, adeseori într-un context în care lucrul de acasă însemna nevoia de a avea grijă de copiii care participau de asemenea la școala online de acasă. Toate acestea au avut loc într-un context în care așteptările privind productivitatea cercetării nu au fost reduse, ceea ce avantajează în sine și mai mult facultatea, care este privilegiată din punct de vedere structural în acest sector profund stratificat deja.

Oboseala cauzată de COVID, resentimentul crescut al facultății față de administrație și măsurile de austeritate menite să redreseze sectorul finanțelor conduc înspre forme de rezistență colectivă. În vreme ce incidența protestelor în învățământul superior a scăzut brusc în primele zile ale pandemiei, acum asistăm la o creștere graduală a militantismului și a grevelor muncii în campus. Acest lucru este cel mai vizibil în al doilea val de proteste din învățământul terțiar, ce s-a răspândit de-a lungul Canadei și Regatului Unit la începutul lui 2022. În vreme ce condițiile pandemice fac acțiunea colectivă mai dificilă, ele au creat, de asemenea, un teren fertil. Acest lucru s-a realizat pe măsură ce angajații din învățământul superior se simt mai înstrăinați ca niciodată față de administratorii lor.

Dacă rezistența prin acțiuni de protest va transforma universitatea neoliberală post-pandemie rămâne încă o întrebare deschisă. Ce este, însă, mai clar este că presiunile politice externe și cele economice vor continua cu siguranță să modeleze și să ghideze revendicările administratorilor universității de a reorganiza munca și procesele decizionale, în moduri ce vor naște furie, resentiment și chiar și mai mult militantism printre angajații din mediul academic. ■

Adrese de corespondență:
Stephanie Ross <rosss10@mcmaster.ca>
Larry Savage <lsavage@brocku.ca>

> Învățământ superior și angajare: tendințe est-asiatice¹

de **Ka Ho Mok**, Universitatea Lingnan, Hong Kong

Expansiunea din ce în ce mai mare a învățământului superior a condus la presiuni asupra angajării absolvenților, precum și la o competitivitate crescută pe piața muncii. Foto credit: Lingnan University.

In ultimii ani, piețele muncii din Asia de Est au experimentat un val masiv de muncitori educați în colegii, pe măsură ce absolvenții unui sistem de învățământ superior masificat căutau de lucru. Expansiunea extraordinară a învățământului superior în Asia de Est a pus neîndoiește presiune pe angajarea absolvenților, făcând astfel piața muncii extrem de competitivă. Tabelul 1 prezintă ratele șomajului în Asia de Est (țări/regiuni selectate), în 2020, potrivit nivelului de studii. Graficele pot să nu reflecte în mod direct o relație cauzală între masificarea învățământului superior și creșterea ratelor șomajului, întrucât ratele șomajului rămân relativ scăzute. Cu toate acestea, există o dovadă clară că proaspeții absolvenți nu au reușit să obțină poziții de angajare importante și competitive pe parcursul masificării din ultimii ani, ridicând întrebări despre calitatea locurilor de muncă pe care absolvenții le ocupă, inclusiv dacă ei se află pe piața formală sau informală a muncii.

> Masificarea învățământului superior și provocarea angajării absolvenților

Odată cu accelerarea globalizării și cu transformarea în direcția economiei bazate pe cunoaștere, multe țări aflate

în curs de dezvoltare și-au extins sistemul de învățământ superior, pentru a-și îmbunătăți competitivitatea globală. Totuși, contrar așteptărilor, absolvenții trebuie încă să demonstreze o competitivitate acerbă pe piața muncii. Cu toate că ratele șomajului au scăzut la nivel global, peste 170 de milioane de oameni rămân neangajați (Biroul Internațional al Muncii, 2019). Statisticile Băncii Mondiale arată că populația tânără angajată a înregistrat o tendință descrescătoare după începutul secolului al XXI-lea. Comparativ cu Europa, America de Nord și Africa, scăderea ratelor șomajului tinerilor în țările asiatice, în special în Asia de Est, este mai pronunțată (vezi Figura 1). Datele din Asia de Est dezvăluie o creștere fluctuantă a ratelor șomajului tinerilor, ce s-a intensificat în timpul actualei crize pandemice de COVID-19.

Studii recente sugerează pe deplin că noua generație de absolvenți de învățământ superior din țările vestice și est-asiatice are probleme în a-și găsi locuri de muncă și că se confruntă cu subutilizarea forței de muncă sau cu șomajul. Figura 2 prezintă tendința de creștere a șomajului tinerilor în Asia de Est. Mai mult, absolvenții de învățământ superior își pot asigura un loc de muncă acceptând slujbe prost plătite ce necesită niveluri scăzute de educație, conducând în

>>

Rata șomajului în Asia de Est în 2020, în funcție de nivelul de educație (țări/ regiuni selectate)

Țară/ Regiune	Nivel de educație	Rată de șomaj (%)
Hong Kong	Învățământ postliceal	5,10
Japonia	Colegiu și universitate	2,90
Coreea de Sud	Universitate (și mai sus)	3,50
Taiwan	Universitate și postuniversitare	4,92

Tabela 1. Sursa datelor: Hong Kong SAR, <https://www.statistics.gov.hk/pub/B10100062020AN20B0100.pdf>; Japan, <https://news.yahoo.co.jp/byline/fuwarai/20210325-00228342/>; Korean Statistical Information Service, <https://kosis.kr/eng/search/searchList.do>; Census and Statistics Department, National Statistics, Republic of China (Taiwan), <https://eng.stat.gov.tw/ct.asp?xItem=42761&ctNode=1609&mp=5>.

Raportul de ocupare a forței de muncă în rândul tinerilor

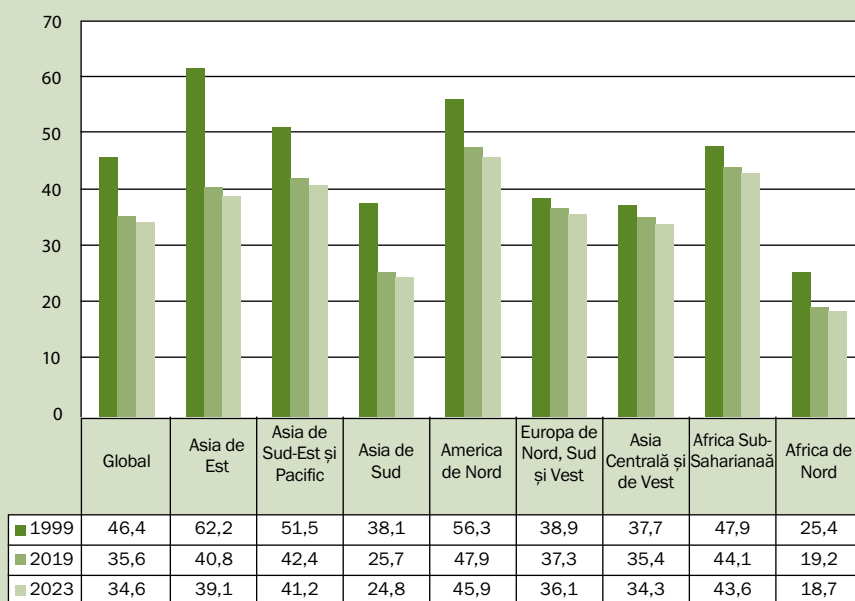

Figura 1. Sursa datelor: The World Bank, <http://datacatalog.worldbank.org>.

Rata șomajului în rândul tinerilor în Asia de Est

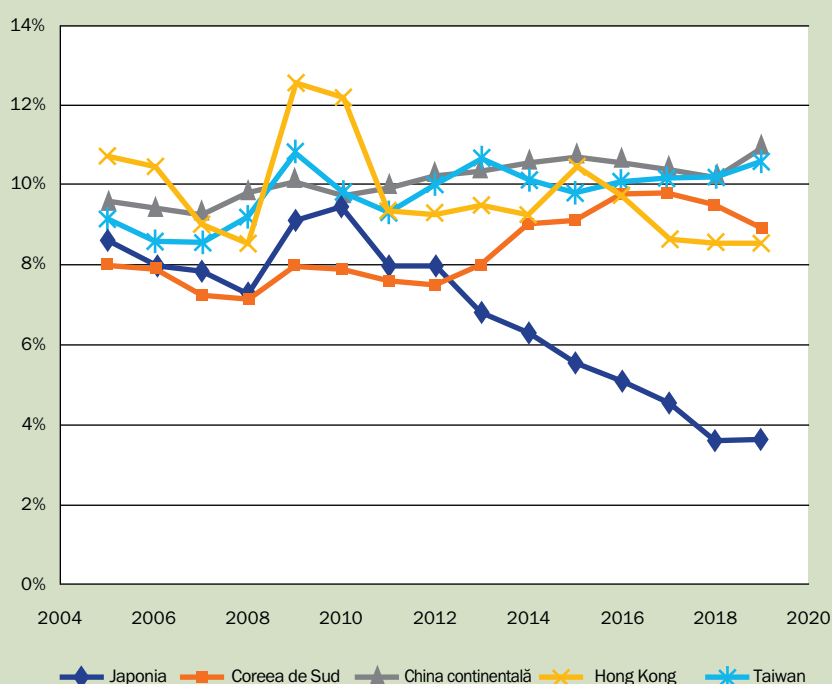

Figura 2. Sursa datelor: National Bureau of Statistics of China, <http://www.stats.gov.cn>; Hong Kong SAR Census and Statistics Department, <http://www.censtatd.gov.hk/sc>; National Statistics, ROC (Taiwan), <http://www.stat.gov.tw>; National Statistical Office of South Korea, <http://kostat.go.kr>; Statistics Bureau of Japan, <http://www.stat.go.jp>.

acest fel la așa-zisa problemă a „supracalificării” de pe piața muncii. Efectul supracalificării și al masificării poate conduce către rate mari ale șomajului, salariu lunar modest și muncă precară. Supraoferta de absolvenți de învățământ superior scoate la iveală nu numai „promisiunea încălcată” a teoriei capitalului uman, care postula că o investiție mai mare în învățământul superior ar amplifica mobilitatea socială, dar dezvăluie, de asemenea, cruda realitate înfruntată de tinerii absolvenți de universitate cu privire la nepotrivirea dintre slujbele disponibile și calificările lor. Tinerii nefericiți sunt din ce în ce mai mulți, plângându-se de munca precară.

Luând ca exemple Japonia, Coreea de Sud, Hong Kong, Taiwan și China continentală, rata șomajului absolvenților de colegiu a fluctuat din 2004 până în 2020 (vezi Figura 2). Se observă că tendința de masificare a învățământului superior nu a reușit să rezolve problema șomajului tinerilor în zonele est-asiatice, care nu arată semne de descreștere semnificativă. Prin urmare, absolvenții se confruntă cu dificultăți în a-și găsi slujbe, chiar dacă ei au obținut diplome de învățământ superior. Japonia s-a descurcat bine cu reducerea ratelor șomajului printre tinerii absolvenți, deși a existat un mic recul după 2018. Pe cale de consecință, modul în care absolvenții de învățământ superior pot primi oportunități de locuri de muncă decente a devenit o îngrijorare generală în toată Asia de Est.

> Implicații în materie de politici

Acest articol a arătat cum masificarea învățământului superior a influențat în mod negativ angajarea absolvenților, în special prin devoalarea nepotrivirii dintre setul de abilități ale absolvenților și nevoile în schimbare ale pieței muncii.

Cercetarea de față demonstrează importanța armonizării cunoașterii absolvenților de universitate și a seturilor lor de abilități cu nevoile pieței muncii. Calificările pe care tinerii absolvenți le dobândesc de la instituțiile de învățământ superior nu se traduc neapărat prin angajabilitate pe piața muncii. În plus, unele abordări axate pe ofertă tind să pună pe instituțiile de învățământ superior responsabilitatea sporirii abilităților absolvenților. Cu toate acestea, dispozițiile de angajabilitate, bine pregătite și bine implementate, pot să nu corespundă neapărat cu rezultatele angajării efective a absolvenților. Prin urmare, instituțiile de învățământ superior trebuie să își evalueze critic programa, pentru a ține cont de schimbările socio-economice rapide.

Creșterea șomajului și a subutilizării forței de muncă a absolvenților, îmbinată cu „promisiunea încălcată” propusă de teoria capitalului uman, a cauzat nemulțumire printre tineri. Studiile recente indică des nefericire auto-raportată printre tinerii din Asia de Est. În mod similar, tinerii nefericiți din Regatul Unit și din Europa au forțat guvernele din Vest să recunoască o „criză a tinerilor”. Guvernele din diferite zone ale globului ar trebui să gestioneze atent conflictele intergeneraționale intensificate, îndeosebi atunci când un număr crescând de indivizi tineri și nefericiți văd rădăcina problemei în inegalitățile generaționale din educație, muncă, locuire și bunăstare. ■

Adresă de corespondență: Ka Ho Mok <kahomok@ln.edu.hk>

1. Articolul este o versiune revizuită și adaptată a celei mai recente lucrări a autorului: Mok, KH, Ke, GG and Tian, Z (2022). “Massification and privatisation of higher education in East Asia: Critical reflections on graduate employment from sociological and political economic perspectives” In: Brown, P et al. (eds). *International Handbook for Graduate Employment*. Cheltenham: Edward Elgar. (în presă).

> Reziliența universității sub populism, în Brazilia

de **Elizabeth Balbachevsky**, Universitatea din São Paulo, Brazilia

Artă stradală de tip paste-up ce încorporează cuvântul „Populism”.
Foto credit: Dr Case/[flickr](#).

Această lucrare discută provocările cărora universitățile publice le fac față sub o guvernare neopopulistă. Lucrarea dobândește acest obiectiv prin explorarea experienței contemporane a universităților publice braziliene în fața regimului președintelui Bolsonaro.

În ultimele decenii, învățământul superior din întreaga lume s-a confruntat cu multe provocări din partea inițiativelor conducerii. Neoliberalizare, marketizare, managerializare și alți termeni descriu numeroasele aspecte ale schimbării dinamicilor ce modelează relația dintre învățământul superior, aparatul guvernamental și societate. Totuși, experiența guvernării neopopuliste face un pas mai departe: sub o astfel de conducere, universitățile nu întâlnesc doar o politică adversă a sistemului, politică ce insistă pe transformări. În schimb, ele întâlnesc un dușman al sistemului, unde aparatul guvernamental este interesat nu atât să transforme, cât să înfrângă universitățile.

Populismul este un termen vechi folosit în analiza politică pentru a descrie lideri care ajung și stau la putere prin intermediul mobilizării sprijinului direct al unor părți mari din populație. Ei obțin această mobilizare prin șlefuirea atentă a diferitelor discursuri ce țintesc nemulțumirile și resentimentele diverselor sectoare ale societății. În prezent, resentimentul larg răspândit ce crește rapid în cadrul sectoarelor marginalizate de dinamicile societății cunoașterii reprezintă

o oportunitate excelentă pentru responsabilii politici de a profita de pe urma investiției de timp și de resurse, pentru a da voce și a organiza această nemulțumire. Ei fac acest lucru prin folosirea vechiului set populist de instrumente: cultivarea unei relații personale între lider și adepți și promisiunea includerii și a protejării „celor de mult timp neglijăți”.

> Atacul neopopulist asupra universităților

În lumina acestui discurs, universitățile, alături de alte entități, întruhidează dușmanul: ele sunt leagănul culturii și al valorilor postmaterialiste ce pun la îndoială credințele de bază ale „poporului”. Universitățile reprezintă știința și tehnologia, care se numără printre principalele amenințări ale vechilor tradiții. Abordarea sceptică potrivit căreia știința prosperă atunci când tratează adevăruri consacrate este o altă sursă de suspiciune. Aceste percepții fac din universitate un dușman ce trebuie înfrânt. În versiunea totalitară a neopopulismului, politicile de control al vieții universității au un înțeles și mai profund: ele își propun să transforme universitatea într-un instrument de răspândire a ideologiei dominante susținute de regimul neopopulist.

Neopopulismul ce amenință democrația actuală în Brazilia are, de asemenea, rădăcini în pauperizarea și nesiguranța aduse de globalizare. Acesta merge chiar mai adânc: el se hrănește din nesiguranța cauzată de precaritatea accesului la educația de calitate și de marele deficit al cultivării

>>

abilităților și competențelor moderne. Acest resentiment a fost explorat de candidatul Jair Messias Bolsonaro în victorioasa lui campanie pentru președinție din 2018. El a obținut această reușită mobilizând diferite canale de *social media* și schițând diverse narațiuni adresate susținătorilor lui. Fiecare narațiune a explorat originile urii și ale resentimentului și a prezentat candidatul ca cea mai onestă expresie a tuturor nemulțumirilor și ca luptător al valorilor vechi, tradiționale.

Odată ajuns în funcție, Bolsonaro a condus prin combinarea sprijinului unei rețele mari, răspândite și variate, de susținători mobilizați prin intermediul *social media*, cu sprijinul entuziast al unei mari adunări de membri ai Congresului din diferite partide. O agendă conservatoare încurajează sprijinul politic al lui Bolsonaro. Obiectivul principal al acesteia este demontarea cadrelor de reglementare din toate domeniile: mediu, sănătate, educație, infrastructură și asistență socială.

Guvernarea lui Bolsonaro a considerat, de asemenea, universitățile publice ca fiind inamice. În diferite ocazii, membrii guvernului au portretizat universitățile publice drept cuiburi de comuniști și de ateii și au acuzat autoritățile universitare de tolerarea plantațiilor de marijuana în campusurile lor. Pe cale de consecință, guvernul lui a impus tăieri severe în bugetele universităților federale. Ministerul Justiției a invocat o lege veche, datată din anii autoritari 1960, pentru a iniția procese judiciare împotriva profesorilor și a personalului din înalta administrație a universității ori de câte ori aceștia îndrăzneau să critice puterea în discuții publice. Folosind pandemia pe post de scuză, guvernul a înghețat, de asemenea, angajarea de profesori și de salariați noi. Au existat mișcări pentru a interveni asupra autonomiei academice în diferite ocazii: tăieri ale resurselor de sprijin pentru științele sociale și umaniste și acțiuni direcționate către amenințarea continuității programelor de studiu axate pe inegalitățile de gen și de rasă. În cele din urmă, guvernarea a reușit să dezorganizeze administrația internă a universităților în mai multe ocazii, ignorând normele existente și numind lideri ai micilor mișcări conservatoare la conducerea universităților.

> Rezistența din partea universităților

În ciuda acestui mediu ostil, universitățile braziliene au supraviețuit. Ele au putut să răspundă provocărilor ridicate de pandemie, au găsit resurse pentru a reinventa predarea și învățarea folosind instrumentele disponibile pentru educația la distanță și au inițiat programe ce le-au permis studenților din medii precare să acceseze internetul. Programele de cercetare și de studiu din diferite domenii s-au reinventat, concentrându-se pe înțelegerea multiplelor consecințe ale pandemiei, ceea ce a justificat existența universității în ochii societății braziliene.

Rezistența universității vine din surse diferite, dar totuși complementare. Prima este existența unor aliați puternici în societatea braziliană, în particular media și puterea judecătorească. Acest sprijin este o moștenire a rolului important jucat de universitățile publice în lupta pentru democratizarea țării, între 1970 și 1980. Al doilea este rolul jucat de procedurile de evaluare colegială în știință și în politicile de educație universitară. Atunci când se confruntă cu amenințări de persecuție, universitarii din toate sectoarele strâng rândurile în sprijinul libertății academice. În final, există regulile colegiale ce încă formează baza guvernării universității în Brazilia. Colegialitatea înseamnă că instanțele de decizie ale universității sunt dispersate, cu multe centre de decizie semi-autonome suprapunându-se. Departamentele, facultățile, laboratoarele, institutele și programele au toate un anumit grad de autonomie în procesul intern de luare a deciziilor. În momentul în care administrația centrală s-a prăbușit din cauza conducerii deficitare a statului, aceste centre s-au ridicat și, creând legături ad-hoc, au scos universitatea din ape tulburi. Astfel, experiența braziliană demonstrează cum vechile modele de guvernare sunt încă relevante pentru a întări reziliența universității în fața asalturilor generate de regimurile autoritare neopopuliste. ■

Adresă de corespondență: Elizabeth Balbachevsky <balbasky@usp.br>

> Despre posibilitatea unei Universități Ubuntu

de **Yusef Waghid**, Universitatea Stellenbosch, Africa de Sud

In acest articol, pledez pentru o reconsiderare a ideii unei universități luând în considerare etica africană *ubuntu*, literal, demnitate umană și interdependență. La nivel global, universitățile s-au transformat în instituții preocupate de (re)producerea cunoașterii în diverse scopuri. Acestea variază de la autonomia individuală la răspunderea publică și până la servirea intereselor economiei și ale piețelor. Cu toate acestea, principala mea îngrijorare este că universitățile nu au reacționat întotdeauna la obiectivele de a fi răspunzătoare public sau responsabile.

> Universitatea publică sub amenințare

În ciuda afirmațiilor că universitatea publică din Africa (de Sud) este transformată în mod semnificativ, reticența sa de a aborda îndeajuns de mult și de îndrăzneț chestiuni precum protestele studențești neîntrerupte împotriva creșterii costurilor taxelor de școlarizare, corupția instituțională și slaba gestionare a resurselor, inegalitatea de gen și excluderea, hărțuirea sexuală, abaterile ce implică mită pentru note, plagiatul academic și indisciplina, consumul excesiv de alcool în rândul studenților și delincvența, accentuează criza din învățământul universitar. Totuși, de departe, cel mai deconcertant aspect al vieții universitare este legat de activitatea pedagogică de predare superioară și de învățare în sine. Predarea și învățarea pare că au rămas excesiv de preocupate de transferul și dobândirea cunoașterii, cu oportunitate limitată pentru practici pedagogice critice. Pe durata pandemiei de coronavirus, odată cu introducerea predării online la distanță, în regim de urgență, a părut că învățarea critică a fost sacrificată încă o dată în favoarea online-ului la distanță și a învățării mixte, ca și cum aceste abordări în sine ale pedagogiei superioare ar putea genera încredere în învățământul universitar. În acest fel, responsabilitatea publică a universității pare să fie sub amenințare și, fără a fi prea alarmist, instituția pare să se afle la un pas de colaps.

Ca răspuns la situația teribilă în care universitatea din Africa (de Sud) pare că se află, sugerez că ideea de universitate ar trebui regândită ținând cont de etica africană *ubuntu*. În opinia mea, *ubuntu* este deopotrivă un concept filosofic și politico-etic ce poate contribui, în primul rând, la a înțelege universitatea diferit, în vremuri tulburi. În al doilea rând, poate contribui la adoptarea de practici care pot realinia obiectivele instituționale și transformaționale cu ideea de comunitate în care profesorii și studenții pot

cultiva relații de libertate individuală, participare colaborativă și co-apartenență. Un model de *ubuntu* poate produce o instituție de învățământ superior care regândește potențialul transformator al instituției în sine.

Particularitatea *ubuntu* constă în legătura sa internă cu acțiunea umană și în proiectarea externă de relații cu alți oameni, alte contexte și entități de tip non-uman, precum computere sau alte dispozitive tehnologice. Susținut de dictonul „Eu sunt pentru că noi suntem”, *ubuntu* implică a avea intra- și inter-relații cu sine și cu ceilalți, printre altele, întrucât acțiunile presupuse de *ubuntu* țin de a face lucruri cu alții și nu întotdeauna *către* sau *pentru* alții. Sunt de părere că o universitate inspirată de *ubuntu* poate oferi instituției oportunitatea de a rămâne autonomă și, totuși, responsabilă public pentru acțiunile sale. În principal, o asemenea universitate nu doar că ar consolida agenda de transformare a instituției, dar ar extinde-o, în primul rând, către chestiuni de interes public. Aici, mă refer la probleme ce presupun transformarea sa în relație cu pretențiile cunoașterii și ale rațiunii și cu direcții de cercetare neluate în considerare înainte. În al doilea rând, o astfel de universitate ar privi propriul angajament către comunitatea mai mare nu atât ca pe o furnizare de servicii sau ca pe o activitate cu impact, ci ca pe un gest de colaborare onestă în interesul instituției și al publicului mai larg deopotrivă. În al treilea rând, universitatea și-ar revendica dreptul de a cultiva o atenție morală pentru îngrijorări locale și globale, în și despre chestiuni ce ar spori demnitatea umană, justiția socială și restaurativă, alături de coexistența umană pașnică.

> Decolonizare/ decolonialism și o universitate *ubuntu*

De departe, cel mai important aspect al transformării învățământului superior pe care universitatea publică trebuie să îl ia în considerare mai serios este noțiunea de decolonizare. Când vorbim despre decolonizarea învățământului superior, ne referim la practici de rezistență ce sunt propuse pentru a distruge viziunile asimetrice despre partajarea puterii, ce influențează practicile din învățământul superior. Alături de decolonizare, noțiunea de decolonialism poate fi considerată ca redând valorile culturale, aspirațiile economice și interesele de cunoaștere ale fostelor comunități colonizate. În mod indirect, decolonizarea universității publice este o încercare de a opune rezistență și de a submina moștenirea imperialistă și devalorizarea culturilor

„Un model de *ubuntu* poate produce o instituție de învățământ superior care regândește potențialul transformator al instituției în sine”

și intereselor de cunoaștere ale comunităților marginalizate. În acest fel, decolonizarea învățământului superior poate fi exprimată ca o rearticulare a sistemelor implicite de valori ale comunităților excluse. Acesta este punctul în care proiectul de decolonizare se leagă de *ubuntu*, în sensul în care cel din urmă stăruie în același fel că valorile celuilalt, în specificul lor, ar trebui urmate. Prin urmare, decolonizarea învățământului superior este sinonimă cu reorganizarea acestuia în conformitate cu valorile morale *ubuntu*.

Întrebarea poate fi pusă în mod legitim: Este o universitate *ubuntu* diferită față de o universitate antreprenorială, o universitate cognitivă sau o universitate ecologică? În vreme ce aceste viziuni distincte accentuează deopotrivă imperativele epistemologice și morale ale universității în relație cu ele însele și cu societățile în care ele se manifestă, consider că universitatea *ubuntu* este calea prin care emotivismul, sub forma demnității și a bunătății, va consolida capacitatea unei universități pentru autonomie, responsabilitate și critică.

Ce face o universitate *ubuntu* ceea ce e? În primul rând, folosirea dictonului „Eu sunt pentru că noi suntem”, în special a sintagmei „Eu sunt”, accentuează revendicarea universității pentru acțiune autonomă. Ce face o universitate să fie o universitate de la bun început este credința ei de a cultiva și de a securiza acțiunea individuală autonomă – o idee ce rezonază cu sintagma „Eu sunt”.

În al doilea rând, sintagma „noi suntem”, în cadrul *ubuntu*, este potrivită pentru urmărirea acțiunii umane colective. Totuși, această colectivitate încuviințată de *ubuntu* se bazează pe participarea deliberată. Esențial este că universitatea *ubuntu* încurajează acțiunea deliberată din partea membrilor săi constituenți – intelectualii care pun întrebări. Acest tip de participare deliberată este atât una

educațională, cât și una politică. Participarea deliberată ca act al învățământului superior este condiționată de cercetători autonomi care pot face evaluări de judecată în interiorul și în afara universității. Condiția pentru învățământul superior este ca oamenii să lucreze și să acționeze împreună într-un spirit al deschiderii, al reflexivității și al conexiunii, astfel încât ei să exploreze lucruri împreună, deopotrivă pentru valoarea lor intrinsecă și extrinsecă. De reținut este că *ubuntu* nu poate fi restrâns la a face învățământ superior doar în scopuri intrinseci, întrucât aceasta ar contesta responsabilitatea universității față de ceea ce e public, social și global.

În al treilea rând, o universitate *ubuntu* ar trebui să fie deschisă către viitor și să ia în considerare imperativele locale și globale. Argumentul unei astfel de înțelegeri a universității africane are sens, deoarece o universitate inspirată de *ubuntu* rămâne în proces de devenire. O asemenea universitate trebuie să devină preocupată de mult mai mult decât o simplă cunoaștere a îngrijorărilor locale și sociale, ci de a rezolva de asemenea probleme globale, în căutarea coexistenței, a recunoașterii pluralității de voci și a co-dependenței de ceilalți, în vederea cooperării pașnice și a progresului. Numai o universitate *ubuntu* ar putea fi utilă în soluționarea îngrijorărilor globale și a distopiilor.

În final, ar fi înțeleaptă reformularea dictonului *ubuntu* din „Eu sunt pentru că noi suntem” în „Eu sunt, deci noi suntem și putem să devenim”. Aceasta presupune că o universitate *ubuntu* trebuie să fie considerată mereu ca una în devenire, cu un final deschis mai degrabă decât cu un set definitiv de posibilități. ■

Adresă de corespondență: Yusef Waghid <yw@sun.ac.za>

> Necesitatea utopiilor reale

de **Michael Burawoy**, Universitatea California, Berkeley, SUA

Erik Olin Wright a fost un pionier în reconstrucția marxismului. Munca sa asupra pozițiilor contradictorii ale clasei – relațiile de intermediere dintre clasele fundamentale ale lui Marx – s-a transformat într-un proiect global și a inspirat analiza clasei în întreaga lume. El s-a luptat cu fundamentele logice și corelațiile empirice ale clasei până în zilele morții sale. Printre cele mai importante cărți ale sale se numără *Classes* (1985), *Classes counts* (1997) și ultimele sale reflecții *Understanding classes* (2015). Majoritatea muritorilor ar fi fost mulțumiți de un astfel de proiect global major, dar începând cu începutul anilor 1990, Wright s-a angajat într-un al doilea proiect global, *Proiectul utopiilor reale* (lb. eng. *Real Utopias Project*). A fost o perioadă de prăbușire a socialismului existent în Uniunea Sovietică și în asociații săi, tranziția Chinei la capitalismul de stat, precum și consolidarea neoliberalismului.

Începând cu aceste evenimente istorice mulți au considerat marxismul ca fiind mort. Cu toate acestea, Wright a avut un punct de vedere opus. Eliberat de asocierea sa cu partidele de stat ale Uniunii Sovietice și ale Chinei, el a văzut acest lucru ca pe o oportunitate de a revitaliza marxismul cu viziuni fundamentate ale unui real viitor socialist – viziuni fondate în instituțiile existente care cresc în interstițiile capitalismului sau care apar din dependența capitalismului de muncă. El a construit o arhitectură teoretică elaborată pentru utopii reale în magnum opus-ul său *Envisioning Real Utopias* (2010), iar mai târziu și-a prezentat ideile ca un manifest, intitulat *How to be an Anticapitalist in the 21st Century* (2019) publicat postum în 13 limbi.

Dar Wright nu a fost doar un teoretician al utopiilor reale. El a fost, de asemenea, un practicant al utopiilor reale, călătorind în lume în căutare de provocări la adresa capitalismului oriunde ar apărea, conversând cu activiști care încercau să-și îndeplinească promisiunea. El a fost o sursă de inspirație nu doar pentru academicieni, ci și pentru un public mult mai larg, care luptă pentru dreptatea socială. În dialog cu protagoniștii acestor utopii reale, Wright avea să scoată la iveală principiile lor de bază, contradicțiile lor interne și condițiile existenței și diseminării lor. El va fi organizat seminare în propriul departament de la Universitatea din Wisconsin, dar și în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, pentru a discuta posibilitățile și limitele utopiilor reale,

seminare care vor ajunge în seria sa de cărți publicate de Verso.

Pentru tot progresul pe care l-a făcut, Erik Wright ne-a lăsat sarcina neterminată de a aduce unitate utopiilor reale, drept un proiect anti-capitalist. În *Envisioning Real Utopias*, Wright enumeră caracteristicile distructive ale capitalismului pe care utopiile reale au fost destinate să le dizolve, susținând că rădăcinile vor fi găsite în societatea civilă. El a căutat să readucă socialul în socialism. În *How to be an Anticapitalist in the 21st Century*, el invocă utopii reale în valorile pe care le îmbrățișează – egalitate, democrație, justiție socială și solidaritate – valori care au fost folosite pentru a legitima capitalismul, dar care pot fi realizate doar parțial sub capitalism. Cu toate acestea, există o ambiguitate cu privire la forța motrice din spatele utopiilor reale și în ce sens sunt anti-capitaliste. În acest scurt articol voi sugera faptul că un răspuns la aceste întrebări poate fi găsit în *Marea Transformare* (1944) al lui Karl Polanyi. După cum voi argumenta, ideile lui Polanyi sunt ele însele limitate; ele trebuie infuzate cu o doză de teorie marxistă în dinamica capitalismului. Cercul este complet atunci când recunoaștem că teoria marxistă are nevoie de întoarcerea lui Wright de la utopii imaginare la utopii reale.

> În căutarea unității utopiilor reale

Arhitectura *Envisioning Real Utopias* a lui Wright este elegant de simplă: critica capitalismului (diagnoză); alternative la capitalism (soluții); problema transformării (tratament). Wright are 11 critici la adresa capitalismului. Pe scurt, capitalismul perpetuează inutil suferința umană; blochează condițiile pentru înflorire umană; limitează libertatea individuală; încalcă principiile egalitare; este inefficient în aspectele cruciale; are o înclinare spre consumerism; distruge mediul înconjurător; amenință valorile deținute la scară largă; alimentează militarismul și imperialismul; corodează comunitatea; și limitează democrația. Acesta este așa un rechizitoriu! Elementele sunt strâns legate între ele, dar ele nu oferă o temă unificatoare sau un nucleu critic.

Dacă există unitate, ea nu constă în critica capitalismului, ci în soluție, și anume emanciparea societății civile față de economie și stat, restabilind socialului în socialism. Renunțând la ideea de utopii *imaginare* care au pus stăpânire pe

>>

„Cine va forma actorul colectiv pentru a salva omenirea de capitalism? Aceasta este problema pe care Marx, Polanyi și Wright ne-au lăsat-o să o rezolvăm.”

istoria socialismului, și-a propus să descopere „utopii reale”: de fapt formațiuni existente – instituții, organizații – cu caracter anti-capitalist care cresc în interstițiile capitalismului sau în simbioză cu dezvoltarea capitalismului.

Unele dintre utopiile sale reale preferate au fost: subvenția venitului de bază, cooperativele, Wikipedia, bugetarea participativă, economia socială. Proiectul său a fost să lucreze cu practicienii, să formuleze abstract utopia reală și să examineze condițiile sale de existență și diseminare, precum și contradicțiile sale interne. Adevăratele utopii au fost anti-capitaliste în măsura în care au contestat una sau mai multe dintre trăsăturile distructive ale capitalismului. Wright a formulat un set de strategii de tranziție – simbiotice, interstițiale, de ieșire și de ruptură – dar a fost destul de reticent în ceea ce privește agenții unei astfel de transformări. Nu mai puțin important, el nu a reușit să lege aceste utopii reale de o teorie a dinamicii capitalismului, o teorie care ar putea explica modul lor de a fi, precum și provocarea lor la capitalism ca atare. Mă întorc la Karl Polanyi și Marx pentru a salva proiectul lui Wright.

> De la Wright către Polanyi

Polanyi, de asemenea, a fost îndrăgostit de utopii reale – comunismul lui Robert Owen, creșterea cooperativelor, precum și embrionii de socialism de breaslă. Toate au fost încorporate în mișcările sociale engleze din secolul al XIX-lea, contestând comodificarea nereglementată a muncii. După cum vom vedea, utopiile reale ale lui Wright pot fi, de asemenea, văzute drept contra-mișcări pentru comodificare. Ceea ce este mai puțin clar este relația lor cu capitalismul.

Polanyi consideră fascismul, stalinismul, social-democrația, drept reacții conduse de stat către marketizarea nereglementată. Dar care este legătura logică dintre afirmațiile periodice ale fundamentalismului de piață și capitalism? Un indiciu interesant al răspunsului constă în celebrul Paradox Polanyi – eșecul său de a anticipa un al treilea val de marketizare începând cu anii 1970, ceea ce numim neoliberalism. Eu o numesc *marketizare în al treilea val* – pentru că propria relatare istorică a lui Polanyi nu conține unul, ci două valuri de marketizare – unul în secolul al XIX-lea, axat în mare parte pe reacțiile la comodificarea forței de muncă și altul în secolul al XX-lea, determinat de comodificarea banilor (capital financiar). Primul a dus la o reacție a mișcărilor sociale, a doua la reacțiile statului – unele progresive și unele patologice. Polanyi a fost mai ales îngrijorat de răspunsul fascist.

Polanyi credea că omenirea nu va mai îndrăzni niciodată să experimenteze fundamentalismul pieței. Omenirea nu ar

risca niciodată distrugerea piețelor nereglementate, creând ceea ce el a numit „mărfuri fictive” – muncă, bani și natură – mărfuri ale căror valoare de utilizare este distrusă atunci când este supusă unui schimb nereglementat. S-a înșelat. A fost încă o rundă de marketizare începând cu anii 1970. De ce a fost orb la această posibilitate? Răspunsul, cred eu, este că a avut o noțiune idealistă a fundamentalismului pieței – o utopie periculoasă care a izvorât din capul economiștilor liberali rătăciți.

Idealismul lui Polanyi apare și în ostilitatea sa față de analiza marxistă a capitalismului – ostilitatea față de legile dezvoltării capitalismului și față de lupta de clasă rezultată. În opinia lui Polanyi, Marx a supraestimat posibilitatea unei lupte de clasă conduse de exploatare. Într-adevăr, există un paradox în relatarea lui Marx: cum poate exista o luptă de clasă atunci când exploatarea nu este palpabilă, ci mistificată, și când muncitorii au un interes material în expansiunea maximă a capitalismului?

În loc să se lupte cu aceste paradoxuri marxiste, Polanyi consideră că alienarea sub capitalism este mai bine înțeleasă prin prisma comodificării, mai degrabă decât prin prisma producției. În timp ce pentru Marx comodificarea servește la mistificarea exploatării în producție, pentru Polanyi, distrugerea comodificării, în special a „mărfurilor fictive”, creează depozitare și nemulțumire. Dar lăsând la o parte dinamica marxistă și concentrându-se pe comodificare în detrimentul exploatării, pe piață în detrimentul producției, Polanyi rămâne fără o teorie a dinamicii capitaliste, o teorie a (dez)acumulării. Prin urmare, el nu poate vedea rădăcinile marketizării în expansiunea contradictorie a capitalismului în sine. Acest lucru ne cere să ne întoarcem la Marx.

> De la Polanyi înapoi la Marx

Comodificarea nu este o trăsătură întâmplătoare a capitalismului, creată de economiștii liberali failibili. Mai degrabă ea reprezintă modul în care capitalismul reușește să-și rezolve crizele sistemice de supraproducție și profitabilitate. Supraproducția este compensată de căutarea de noi piețe, iar acest lucru nu este doar la începutul capitalismului, ci continuă în capitalism și, unii ar putea adăuga, implică o doză bună de violență. Ne putem gândi la imperialism ca la extracția materiilor prime, făcută posibilă prin forța de muncă ieftină din colonii, ceea ce creează astfel noi piețe de consum. Cu alte cuvinte, prin valuri de marketizare – expansiunea comodificării – capitalismul depășește crizele pe care le generează. În aceste condiții, mișcările care se opun comodificării pot fi o provocare pentru capitalism: anti-comodificarea poate fi anti-capitalistă. Astfel, dacă experimentăm distructivitatea capitalismului prin valuri

>>

recurente de comodificare, atunci comodificarea ar putea fi terenul pentru o strategie anticapitalistă.

Marx ne oferă o teorie a dinamicii capitalismului, într-adevăr una care face necesară o comodificare tot mai profundă pentru supraviețuirea capitalismului. Cu toate acestea, Marx vede rezistența la capitalism doar ca provenind din luptele din producție, nu vede marketizarea în sine, comodificarea tuturor lucrurilor, ca pe o sursă mai puternică de rezistență colectivă. Dacă Marx ne oferă o teorie materialistă a necesității valurilor de marketizare sub capitalism, Polanyi ne oferă o teorie a rezistenței la capitalism emanată de marketizare.

Înarmați cu Polanyi și Marx ne putem întoarce acum la Wright. Putem privi utopiile sale reale ca pe niște proiecte anti-comodificare. Subvenția venitului de bază contestă comodificarea forței de muncă, bugetarea participativă și banca publică pune la încercare comodificarea capitalului, Wikipedia se opune comodificării cunoașterii, cooperativele rurale amenință comodificarea terenurilor, precum și pe cea a forței de muncă. Sugerez, prin urmare, că anti-comodificarea este un cadru unificator pentru utopiile sale reale dispartate. Ele devin parte din ceea ce Polanyi numește contra-mișcare.

> Problematika agentității

Marx a făcut marxismului un deserviciu profund în refuzul de a umple comunismul cu conținut instituțional, permițând astfel oricărui regim sau oricărei mișcări să se numească „comunist/ă”. Wright oferă o corecție importantă prin utopiile sale reale, dar acestea au nevoie de o rubrică unificatoare. Critica lui Polanyi la adresa comodificării oferă această unitate, dar el nu reușește să vadă legătura dintre dinamica capitalismului și valurile succesive de marketizare. Chiar dacă Marx subestimează distructivitatea comodificării, el oferă lipiciul final prin legarea acumulării de marketizare. Dar această sinteză teoretică ridică probleme suplimentare.

În primul rând, după cum subliniază Polanyi, anti-comodificarea, așa-numitele contra-mișcări, pot ajunge să hrănească autoritarismul, fascismul, sacrificând astfel

caracterul democratic al utopiilor lui Wright. Ce poate garanta o soluție democratică, mai degrabă decât autoritară, pentru marketizare?

În al doilea rând, Polanyi a presupus că atunci când comodificarea amenință societatea, aceasta va reacționa înapoi. Nu mai putem considera acest lucru de la sine înțeles. Cu alte cuvinte, trebuie să ne îngrijorăm nu doar de forma contra-mișcării – autoritară sau democratică – ci dacă o contra-mișcare este până la urmă fezabilă.

În al treilea rând, atunci când anti-comodificarea devine o formă de *de-comodificare*, aceasta poate fi o strategie eficientă de absorbție. Astfel, crearea unui stat al bunăstării poate determina consimțământul către capitalism, nu suprimarea acestuia. În ce condiții anti-comodificarea devine anti-capitalistă?

În al patrulea rând, marketizarea poate merge mult mai departe decât comodificarea, poate expulza mărfuri fictive și factori de producție de pe piață cu totul, adică producția de pierderi, ceea ce eu numesc *ex-comodificare*. Comodificarea poate duce la distrugerea muncii, a terenurilor, a banilor, a cunoștințelor, a mediului. Acest lucru este valabil mai ales pentru cel de-al treilea val de marketizare din ultimii cincizeci de ani.

În al cincilea rând, provocarea de astăzi este de a scala contra-mișcările la nivel mondial. Contra-mișcările sunt încă plasate la nivel local și național, fără a aborda cadrul global al comodificării. Suntem încă căsătoriți cu răspunsurile la marketizarea celui de-al doilea val atunci când ne aflăm în mijlocul marketizării celui de-al treilea val.

Toate aceste întrebări se referă la problematica supărătoare a agentității: cine va forma actorul colectiv pentru a salva omenirea de capitalism? Aceasta este problema pe care Marx, Polanyi și Wright ne-au lăsat-o să o rezolvăm. ■

Adresă de corespondență: Michael Burawoy <burawoy@berkeley.edu>

> Sociologia din Turcia: provocări și posibilități

de **N. Beril Özer Tekin**, Universitatea Doğuş, Turcia, și membru al Rețelei de Cercetare ESA privind sociologia sănătății și a medicinei (RN16)

Sociologia în Turcia are un caracter foarte dinamic, cu unele probleme și zone de discuție specifice. În acest sens, societatea civilă, politica, politicile, problemele de mediu, viața de zi cu zi și consumul sunt printre cele mai discutate probleme. Alături de diferențele aduse de cultura unică, caracteristicile socio-economice, dinamica politică și caracteristicile instituționale ale Turciei în comparație cu alte țări din lume, pandemia a afectat și practicile sociologice. Odată cu pandemia, dificultățile sociale și economice cu care se confruntă diferitele segmente ale societății, precum și modurile în schimbare de a desfășura afaceri și ale vieții de zi cu zi au adus o perspectivă pandemică problemelor studiate în prezent și o concentrare mai mare pe inegalități.

Articolele din această secțiune oferă o mai bună înțelegere a realității sociale a Turciei și a practicilor sociologice.

Aslı Telseren discută despre mișcarea feministă din trecut până în prezent, în articolul său intitulat „In/egalități de gen și feminism în Turcia”. Alături de o perspectivă istorică, autoarea indică provocările actuale și arată cum procesele legate de pandemie au adâncit decalajul de gen și au crescut violența bazată pe gen și feminicidul. Articolul sugerează, de asemenea, că pandemia a dezvăluit importanța muncii femeilor – atât munca plătită, cât și cea neremunerată.

Dicle Koylan discută despre noile modele de lucru ale lucrătorilor de birou în urma pandemiei în „COVID-19 și consumul clasei de mijloc în Turcia”. Articolul se concentrează pe schimbările aduse de munca de acasă în ceea ce privește atmosfera și obiceiurile de lucru, creșterea așteptărilor de la manageri în ceea ce privește orele suplimentare de

lucru, creșterea presiunii și stresului asupra angajaților și schimbări în obiceiurile de consum.

În „Sociologia ecologismului în Turcia”, Özkan Öztürk discută despre procesul istoric al reacțiilor sociale la problemele de mediu din această țară. Acesta sugerează că politica administrației AKP (Partidul Justiției și Dezvoltării), actualul partid politic lider din Turcia, a sporit problemele de mediu, determinându-le să afecteze segmente mai largi ale populației, așa cum se vede în proiecte energetice, cum ar fi proiectele pentru centralele hidroelectrice, ceea ce a permis discursului ecologist să rezoneze cu un public mai larg, și datorită influenței internetului.

İlknur Hacisoğlu discută despre starea inegalității de gen în articolul său, intitulat „Femeile prinse în confruntările deologie ale Turciei”. Aceasta atrage atenția asupra genului și construcției corpului în arena sportului. În cele din urmă, articolul subliniază că, în timp ce corpurile femeilor continuă să fie instrumentalizate în dezbaterile politice, femeile se luptă să-și contureze destinul.

În „Pandemia și *imigranții digitali* în Turcia”, N. Beril Özer Tekin discută despre creșterea discriminării în funcție de vârstă în timpul pandemiei și subliniază posibilitățile internetului și tehnologiilor digitale inteligente pentru persoanele în vârstă, așa-numiții „imigranți digitali”. Aceasta arată că excluziunea, izolarea socială și inegalitățile pot fi reduse în Turcia prin intermediul internetului, oferind sugestii în acest sens.

Sper să vă placă secțiunea! ■

Adresă de corespondență: N. Beril Özer Tekin <btekin@dogus.edu.tr>

> In/egalități de gen și feminism în Turcia

de **Ashl Telseren**, Universitatea Doğuș, Turcia, și Departamentul de Schimbări Sociale și Politice – Centrul de Predare, Documentare și Cercetare pentru Studii Feministe, Universitatea Paris Cité, Franța

Un miting din 8 martie, în Turcia. În contextul pandemiei, a devenit și mai important să aducem protestul feminist în stradă.

La fel ca un construct social, genul se referă la distincția culturală, socială, politică și economică dintre rolurile sociale, care se schimbă în timp și spațiu. Construite prin intermediul instituțiilor sociale în funcție de nevoile socio-economice, culturale și politice ale societăților, regimurile de gen determină inegalitățile și ierarhiile de gen în cadrul structurilor socio-economice și politice. Prin urmare, inegalitățile nu sunt nici naturale, nici biologice, ci, dimpotrivă, sunt construite din punct de vedere social.

Făcând parte din drepturile fundamentale ale omului, egalitatea de gen se referă la o șansă egală de acces la resursele publice, economice, politice și sociale și la oportunități, indiferent de gen. Sociologul Nilay Çabuk Kaya o definește ca fiind participarea egală a femeilor și a bărbaților în fiecare dimensiune a vieții sociale¹. În acest context, egalitatea de gen afectează toți indivizii, indiferent dacă sunt femei și bărbați cis sau trans; adulți sau copii; angajați sau șomeri, și așa mai departe. Prin urmare, este mai mult decât o reprezentare egală în viața politică și este strâns legată de mișcarea feministă și de mișcarea LGBTQ+. În contextul situației și a structurii sociale a Turciei, realizarea egalității de gen necesită eradicarea tuturor practicilor

dăunătoare împotriva femeilor și a persoanelor LGBTQ+, inclusiv a violenței fizice, psihologice, economice și sexuale, a femicidului, a diferențelor salariale și a discriminării bazate pe gen, printre multe altele. Acest articol va analiza situația actuală a in/egalității de gen în Turcia, la sfârșitul anului 2021.

> Scurt istoric al in/egalității de gen în Turcia

Argumentele și discuțiile privind in/egalitatea de gen (în principal în ceea ce privește egalitatea între sexe) datează din perioada de modernizare a Imperiului Otoman și de la înființarea Republicii Turcia. După cum discută Serpil Sancar și Ayça Bulut, reformele republicane din anii 1920 și 1930 au portretizat femeile ca pe un simbol al modernizării și ca pe o față modernă a societății turcești². Astfel, politicile privind egalitatea de gen au fost elaborate ca parte a proceselor de modernizare sau de transformare culturală, mai degrabă decât ca o caracteristică indispensabilă a dezvoltării economice și sociale. Deși în această perioadă s-a acordat prioritate familiei ca structură, au fost adoptate o serie de legi privind egalitatea dintre bărbați și femei, inclusiv dreptul de vot și codul civil. În ciuda acestor reforme, egalitatea de gen a fost departe de a fi realizată la nivelul societății, iar asimetria de gen a continuat să existe.

De la sfârșitul anilor 1980, organizațiile de femei și mișcarea feministă au dobândit un rol esențial în impunerea egalității de gen. Eforturile lor politice proeminente și participarea tot mai mare la conturarea peisajului politic și social au devenit din ce în ce mai vizibile. În anii 1990, ca urmare a eforturilor feminist, femeile au început să obțină atât beneficii legale, cât și sociale. Lupta feministă a continuat pentru aplicarea drepturilor omului și pentru femei, cum ar fi accesul egal la resursele publice, economice și politice, eliminarea violenței împotriva femeilor și creșterea reprezentării politice a femeilor în cadrul adunărilor politice. În această perioadă, feministele au început să pună sub semnul întrebării locul femeilor în familie și structura patriarhală existentă. De asemenea, ele s-au concentrat pe probleme precum sexismul, dominația masculină,

>>

violența domestică și munca domestică neremunerată. În acest sens, au acordat o atenție deosebită analizei rolului patriarhatului și a sistemului social, politic și economic patriarhal. Datorită eforturilor lor, a crescut gradul de conștientizare a publicului cu privire la problemele existente bazate pe inegalitatea de gen, împreună cu informații despre resursele și mecanismele de rezolvare a acestora.

> Provocări contemporane

Datorită eforturilor depuse de feministe în anii 1980 și 1990, mișcarea feministă a devenit mai puternică din punct de vedere social și politic. În anii 2000 și ulterior, se pare că protagonistele mișcării feministe sunt toate femeile, indiferent de religie, etnie, clasă socială, orientare sexuală și vârstă, care consideră că patriarhatul și structura socială patriarhală reprezintă o problemă. După cum susține Hill-Collins (1990), genul, clasa și etnia se numără printre cele mai ambigue și politizate relații sociale din lumea modernă. După ce au văzut că elemente precum clasa, orientarea sexuală, vârsta, religia, starea de sănătate, legăturile cetățenești etc. diferențiază experiențele femeilor, feministele continuă să pună sistematic sub semnul întrebării legătura dintre relațiile de putere interconectate și experiențele sociale și politice ale femeilor. Caracterul intersecțional al mișcării feministe din Turcia poate fi văzut ca fiind principala cauză a forței mișcării.

Când analizăm procesul de elaborare a politicilor publice din anii 2000, este evident că politica de gen a fost coerentă cu procesul de aderare la Uniunea Europeană, care a început după Summitul de la Helsinki din 1999. În această perioadă, Turcia a înregistrat mai multe dovezi ale progresului în ceea ce privește drepturile femeilor, inclusiv modificările Codului penal și ale Codului civil turcesc, precum și găzduirea Convenției de la Istanbul. Turcia a devenit prima țară care a semnat Convenția de la Istanbul, prima convenție europeană menită să asigure existența unei regiuni fără violență împotriva femeilor și violență domestică, indiferent de orientarea sexuală. Documentul ar putea fi văzut ca o garanție pentru persoanele LGBTIQ+. Imediat după ce a ratificat Convenția, Turcia a adoptat propria lege aferentă, nr. 6284 în 2012.

Cu toate acestea, odată cu politicile de dez-europenizare de după 2012, aceste reforme au încetinit. Această perioadă coincide cu tranziția de la un discurs egalitarist la unul conservator. Politicile neoliberale din această perioadă au fost însoțite de o retorică privind importanța familiei și a rolului femeii în cadrul familiei, un instrument esențial pentru re consolidarea structurii sociale patriarhale. În 2021, Turcia a devenit prima țară care a părăsit Convenția de la Istanbul; acest lucru a fost realizat chiar fără aprobarea Marii Adunări Naționale Turce.

În pofida progreselor înregistrate în ultimele decenii, rămân multe provocări, inclusiv subreprezentarea femeilor în politică și pe piața forței de muncă, rata ridicată a femeilor șomere, violența de gen și femicidul. În plus, pandemia de COVID-19 a avut un impact negativ asupra egalității de gen. Datele arată că pandemia a dus la o creștere a violenței împotriva femeilor. Multe femei au fost nevoite să rămână în condiții nesigure din cauza măsurilor de izolare, ceea ce le-a îngreunat accesul la servicii.

În țări precum Turcia, unde diviziunea tradițională și stereotipică a muncii este frecventă și unde munca de îngrijire a gospodăriei revine predominant femeilor, în timp ce bărbații se ocupă de gospodărie, în ciuda schimbărilor și evoluțiilor semnificative care au avut loc în mod concret, pandemia de COVID-19 a adâncit clivajul de gen și a determinat ca femeile să suporte o povară disproporționată. Deși studiile recente³ au arătat că și bărbații au petrecut mai mult timp pentru munca casnică în timpul pandemiei, aceleași studii au arătat că participarea bărbaților la munca domestică nu a redus povara femeilor. De fapt, pandemia a scos la iveală importanța muncii femeilor. Deși viața în afara caselor s-a întrerupt, după cum subliniază Melda Yaman⁴ femeile au continuat să lucreze, fie plătite, fie neplătite, pentru a reproduce forța de muncă și pentru a asigura îngrijirea copiilor și a persoanelor vârstnice de acasă. Acestea au fost afectate mai puternic de impactul economic al COVID-19, deoarece lucrează în mod disproporționat pe piețe ale muncii precare. Toți acești factori vulnerabilizează femeile atât în spațiul public, cât și în cel privat, și constituie un obstacol semnificativ în calea realizării egalității de gen. ■

Adresă de corespondență: Aslı Telseren <telserena@dogus.edu.tr>

1. BBC News Türkçe, Toplumsal cinsiyet eşitliği nedir, Türkiye'de neden tartışma yaratıyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49679143> (interviu în limba turcă. Accesat la 17 mai 2022).
2. Sancar, S. & Bulut, A. (2006) Turkey: Country Gender Profile, Final Report, https://www.jica.go.jp/english/our_work/thematic_issues/gender/background/pdf/e06tur.pdf (accesat la 9 mai 2022).
3. Vezi İlkcaracan, İ. & Memiş, E. (2021) "Transformations in the gender gaps in paid and unpaid work during the COVID-19 pandemic: findings from Turkey." *Feminist Economics*. 27 (1-2), 288-309, <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1849764>, și Hızıroğlu-Aygün, A., Köksal, S. & Uysal, G. (2021) "Covid-19 pandemisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: ev işlerini kim yaptı? Çocuklara kim baktı?". İstanbul Politikalar Merkezi. Sabancı Üniversitesi. <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKEditorImages/20210401-19040880.pdf> (articol în limba turcă).
4. Yaman, M. (7 martie 2021) "Pandeminin içinden: kadınların yeniden üretim emeği." *Birgün*, <https://www.birgun.net/haber/pandeminin-icinden-kadinlarin-yeniden-uretim-emeği-336621> (articol în limba turcă).

> COVID-19 și consumul clasei de mijloc în Turcia

de **Dicle Koylan**, Universitatea Doğu, Turcia

Foto credit: Tran Mau Tri Tam, Creative Commons.

Pandemia de COVID-19 a transformat într-un mod brusc și foarte rapid societățile, instituțiile și viața de zi cu zi. Pe rând, restricțiile impuse de guvernele din întreaga lume asupra vieții sociale au făcut ca noțiunile de distanță socială și de izolare socială să facă parte din viața cotidiană. Viața a fost reorganizată în toate domeniile în care ne întâlnim pe plan social, de la afaceri, la activități de agrement, iar acest lucru a presupus o schimbare a rutinelor, a stilurilor de viață și a obiceiurilor de consum.

Această schimbare bruscă a fost observată în special în rândul angajaților cu gulere albe din clasa de mijloc care, înainte de pandemie, făceau naveta la serviciu în mod curent, se confruntau cu ambuteiaje, desfășurau întâlniri față în față, lucrau la ore fixe într-un birou și intrau în mod regulat în spații publice. Fără îndoială, pandemia COVID-19 a afectat toate segmentele societății și viața de zi cu zi a acestora, dar schimbarea este mult mai evidentă în viața lucrătorilor cu gulere albe care au trecut la munca de acasă. Desigur, această transformare a muncii, posibilă datorită eforturilor de digitalizare ale marilor firme și organizații, a fost percepută ca fiind un lux în timpul pandemiei. Este o alternativă pe care gulerile albe din clasa de mijloc și clasa superioară au avut-o, în timp ce clasele inferioare nu.

Muncitorii cu gulere albastre și personalul medical au fost cele mai vulnerabile grupuri din societatea turcă în timpul pandemiei de COVID-19. Mulți dintre ei sunt lucrători cu un nivel de calificare scăzut, cu locuri de muncă prost plătite și care lucrează în condiții de muncă precare, precum șoferii de la firmele de curierat, lucrătorii din industria cărnii, angajații casierilor din supermarketuri și lucrătorii din construcții, care au un risc ridicat de a se infecta. Condițiile lor de muncă nu sunt, în general, adaptate la digitalizare, la munca de acasă sau la flexibilitate; prin urmare, pandemia nu le-a schimbat într-atât de mult viața profesională. Pe de altă parte, rutinele lor sociale, stilurile de viață și obiceiurile de consum, inclusiv interacțiunile umane, cum ar fi întâlnirea într-o cafenea sau participarea la o nuntă cu mulți invitați, au fost, desigur, afectate de pandemie. Nu trebuie să uităm că principalul obiectiv al unei societăți capitaliste este sustenabilitatea muncii, astfel încât viața profesională a claselor de jos a continuat, pe cât posibil, ca înainte.

> Impactul asupra muncitorilor cu gulere albe

Spre deosebire de clasa de sus și de elita bogată, care au supraviețuit pandemiei în luxul lor obișnuit, clasele inferioare și mijlocii au fost aproape singurele martore ale impactului

>>

negativ al acesteia. Subliniez mai ales clasa de mijloc, în special muncitorii cu gulere albe; aceștia nu au fost șomeri în timpul pandemiei, dar totuși au suferit la fel de mult ca ceilalți. Dar suferințele lor nu sunt recunoscute, ba chiar ignorate. Ei au fost martorii unor dificultăți odată cu digitalizarea locurilor lor de muncă. Schimbările în ceea ce privește condițiile de muncă și calificările necesare pentru a lucra în aceste condiții le-au afectat întreaga viață.

În general, locurile de muncă pentru gulerele albe necesită deplasarea la un birou și prezența la întâlniri față în față, acțiuni care necesită interacțiune umană. Cu toate acestea, pandemia a schimbat aceste cerințe într-un mod foarte rapid. Acțiunile care necesită interacțiune umană (față în față) în toate domeniile vieții, inclusiv în viața profesională, au fost interzise sau limitate. Prin urmare, lucrătorii cu gulere albe, care au fost brusc izolați în casele lor și care au încercat să se adapteze la munca de acasă, au trebuit să își construiască o nouă viață cotidiană, ceea ce a dus la o schimbare a obiceiurilor de consum la scară largă.

Nu este surprinzător faptul că, în contextul izolării sociale provocate de pandemie, oamenii au rămas în mare parte captivi în casele lor și au avut tendința de a consuma mai puțin. Izolarea, restricțiile și *lockdown*-ul scad vizibilitatea cuiva în sfera publică. Oamenii ies rareori la o masă sau la o adunare, participă la o nuntă, se întâlnesc cu un prieten sau fac cumpărături într-un mare centru comercial. Acest lucru a însemnat că luxul și consumul ostentativ (cheltuirea banilor pe și achiziționarea de bunuri și servicii de lux în special ca o manifestare publică a puterii economice) au scăzut. De obicei, oamenii nu cumpără haine scumpe, pantofi cu toc, un parfum scump sau produse cosmetice de lux decât dacă ies în oraș. Dacă nu sunt văzuți de ceilalți în sfera publică, cum ar fi o stradă comercială sau un birou într-o zonă publică,

ei tind să nu se angreneze în acțiuni de consum ostentativ. Dacă nu există nicio oportunitate de afișare publică, nu va exista nici un consum ostentativ.

O altă constatare privind transformarea vieții cotidiene și a obiceiurilor de consum are legătură cu distincția între locul de muncă și casă. Odată cu pandemia, spațiul de muncă a fost transformat într-o cameră din casă. De asemenea, timpul de lucru și timpul liber se suprapun mai mult ca oricând – granițele dintre locul de muncă și orele de lucru, precum și cele între casă și timpul liber sunt estompate. Casa a devenit un epicentru care cuprinde o viață completă. Ca urmare a amestecului din ce în ce mai mare dintre viața profesională și cea de acasă, a avut loc o deteriorare a relațiilor de familie ale angajaților cu gulere albe din clasa de mijloc. Trecerea de la munca la birou la munca de acasă a însemnat că individul trebuie să fie pregătit să lucreze în orice moment. Muncitorii cu gulere albe au declarat că de la apariția pandemiei, superiorii și managerii lor le trimit e-mail-uri chiar și noaptea, așteptând un răspuns imediat. Așteptările managerilor s-au schimbat – aceștia doresc ca toți angajații cu gulere albe să fie gata în orice moment pentru orice sarcină, cum ar fi întâlniri, elaborarea de planuri de marketing, scrierea de e-mailuri, pregătirea de rapoarte etc. Acest program de lucru ambiguu conduce în cele din urmă la probleme în viața privată. Lucrătorii nu își pot face planuri cu familia sau cu prietenii, sau chiar să plănuiască să urmărească o emisiune în direct. Acest lucru a dus la lipsa de motivație și la creșterea ratelor de stres și depresie.

În concluzie, pandemia de COVID-19 a afectat și transformat în mod concret viața de zi cu zi și obiceiurile de consum ale muncitorilor cu gulere albe din clasa de mijloc din Istanbul. ■

Adresă de corespondență: Dicle Koylan <dkoylan@dogus.edu.tr>

> Sociologia ecologismului în Turcia

de **Özkan Öztürk**, Universitatea Karabük, Turcia

Ecologismul poate reduce decalajul dintre activismul de mediu și mobilizarea societății civile împotriva autoritarismului. Foto credit: congerdesign/Pixabay, Creative Commons.

Evoluția și formele ecologismului în Turcia au progresat în paralel cu transformarea socială a țării, precum și cu politica acesteia. Odată cu transformarea preocupărilor și a acțiunilor menite să protejeze mediul înconjurător, sunt posibile de urmărit, pe lângă dezbaterile politice, și luptele pentru dezvoltarea societății civile, formele ideologice ale neoliberalismului și diviziunile sociale create de diferențierea claselor.

Deși istoria reacțiilor sociale la problemele de mediu din Turcia poate fi urmărită până la sfârșitul anilor 1970, apariția unui ecologism organizat a fost posibilă abia la sfârșitul anilor 1980. Această primă perioadă de ecologism organizat a contribuit atât la distrugerea barierelor psihologice în calea organizării sociale produse de lovitura de stat militară din 1980, cât și la formarea unui nou teren politic prin recuperarea discursului de protest din anii 1970, care asocia problemele de mediu cu politica și economia. Discursul ecologist, cu un accent pe integritate dincolo de limbajul politic al perioadei, a fost căutat pentru a fi reprezentat direct în politică de către Partidul Verde. Cu toate acestea, această încercare a fost de scurtă durată, deoarece ecologismul timpuriu, deși avea o perspectivă inovatoare, a rămas blocat într-o sferă îngustă de practică a clasei de mijloc și nu a ajuns la populație. După această încercare politică nereușită, discursul ecologist a continuat să fie produs sub diferite

forme prin intermediul organizațiilor non-guvernamentale de mediu.

> Anii 1990: instituționalizarea ecologismului

Anii 1990, când ecologismul s-a transformat într-o componentă a societății civile, au fost și anii în care valorile de mediu au fost integrate cu cele ale clasei de mijloc și când ecologismul a devenit vizibil în sfera publică. În această perioadă, organizațiile de mediu au depășit stadiul de organizații sociale care produceau revendicări politice privind problemele de mediu. În concordanță cu o dinamică în expansiune a societății civile împotriva autorității statului, ecologismul a devenit o componentă puternică a societății civile. Există două motive principale pentru care ecologismul a avut un impact puternic asupra societății civile. În primul rând, imaginea socială a ecologismului ca fiind apolitică a permis persoanelor care au fost depolitizate în timpul loviturii de stat să fie reincluse în interiorul organizației sociale. În al doilea rând, discursul creat cu privire la riscurile potențiale ale centralei nucleare prevăzute, împreună cu poluarea produsă de industrie și de centralele termice din întreaga țară, a evidențiat faptul că problemele de mediu nu erau regionale, ci naționale și a accelerat răspândirea socială a discursului ecologist. De exemplu, protestele împotriva minei de aur de la Bergama, care au reprezentat

>>

Protest ecologist în Turcia. Foto credit: Özkan Öztürk.

cea mai cunoscută rezistență de mediu din acea perioadă, au contribuit la răspândirea discursului ecologist în rândul clasei de mijloc. Ecologismul, în această perioadă, a reușit să-și constituie un fundament bazat pe clasa de mijloc, care a supraviețuit până în prezent.

Accentul pus pe societatea civilă a permis formarea unor organizații de mediu diferite și a unor perspective diferite asupra ecologismului. Această perioadă, care ar putea fi numită perioada de instituționalizare, a deschis calea pentru ca organizațiile de mediu să dezvolte anumite preocupări speciale și să se implice în diferite procese sociale. Organizațiile non-guvernamentale de mediu care se concentrează pe probleme diferite și specifice, cum ar fi problemele agricole, protejarea vieții naturale și combaterea eroziunii, au acționat pentru a crește gradul de conștientizare socială și interesul față de mediu prin activități educaționale, precum și pentru a se implica în domeniile lor de interes. O atenție deosebită a fost acordată activităților de conștientizare: activitățile de educație ecologică pentru copii și tineri adulți au făcut parte dintr-un efort de a crea un grup social cu un grad ridicat de conștientizare în anii următori.

De asemenea, în aceeași perioadă, au câștigat putere nu numai organizațiile non-guvernamentale de mediu care funcționează la nivel instituțional, ci și mișcările de mediu care vizează direct politica. Mișcările de mediu, care nu dispun de resursele financiare și, prin urmare, de mijloacele de propagandă de care dispune ecologismul instituționalizat, au continuat să pună accentul pe dimensiunea politică a problemelor de mediu, în special prin crearea unor grupuri de lucru comune și a unor demonstrații locale pentru exprimarea problemelor locale. Numitorul comun între atitudinea politico-protestatară a mișcărilor de mediu și ecologismul instituționalizat, dornic să separe ecologismul de conținutul său politic, a fost obiectivul de a atrage atenția unui public mai larg asupra problemelor de mediu.

> Anii 2000: profesionalizarea ecologismului

Procesul de instituționalizare, care a luat avânt în anii 1990, a oferit noi perspective pentru ecologismul din anii 2000. Agendele organizațiilor ecologiste conțineau obiective mai detaliate în comparație cu anii 1990, precum și identificarea instrumentelor utilizate pentru atingerea acestor obiective. Ca urmare a acestui proces, care poate fi definit drept profesionalizare, organizațiile ecologiste și-au clarificat programele politice și economice, precum și structura intelectuală a poziției lor ideologice. Cu toate acestea, multe dintre noile organizații „ecologiste” care au fost înființate în umbra marilor companii au generat propaganda unui ecologism domesticit, compatibil cu practicile economice și politice actuale ale capitalului. Acest interes pentru ecologism nu s-a limitat la organizațiile înființate sub controlul marilor companii. Mai ales la mijlocul anilor 2000, când Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP) și-a consolidat puterea politică, conservatorii și organizațiile religioase care doreau să-și extindă influența socială au înființat organizații de mediu cu un discurs religios-ecologist. Referirea la un discurs religios a sugerat reconcilierea ca necesară în cadrul conjuncturii actuale, mai degrabă decât rezolvarea problemelor de mediu în cadrul unui bine comun.

Anii 2000 au fost, de asemenea, anii în care ecologismul și interesul social pentru problemele de mediu s-au extins de la clasele de mijloc la clasele de jos. Tehnologiile de comunicare, precum internetul, au avut un rol semnificativ în răspândirea discursurilor ecologiste la o scară socială mai largă decât oricând înainte. Cu toate acestea, mai important este faptul că un grup social mai mare a fost implicat direct în problemele de mediu datorită faptului că politicile de mediu ale AKP-ului din ce în ce mai autoritar, care sunt departe de a fi de reconciliere, produc în mod constant aceste probleme într-un mod și mai accentuat. Numeroase exemple, cum ar fi daunele provocate de centralele hidroelectrice amplasate pe cursurile de apă ale regiunilor în care acestea sunt construite și ale sutelor de sate din aceste regiuni, sau jefuirea parcurilor naționale prin lucrări de exploatare minieră, au dus la expunerea directă a populației locale la problemele de mediu, alături de autoritarismul politic.

Faptul că problemele de mediu sunt experimentate astăzi de un număr mai mare de oameni pune în prim-plan discursurile ecologiste atât în societatea civilă, cât și în politică. În acest sens, ecologismul și-a asumat un rol în lupta împotriva politicii autoritare, precum și în lupta împotriva problemelor de mediu. Limitarea acestui rol la natura sa politică ar însemna să ignorăm parcursul ecologismului în scurtă sa istorie în Turcia. Pe lângă lupta politică directă, dezvoltarea inițiativelor civice cu accent pe valorile democratice și inițierea de activități de conștientizare prin intermediul educației de mediu au consolidat, de asemenea, dimensiunea socială a ecologismului. ■

Adresă de corespondență: Özkan Öztürk <ozkanozturk@karabuk.edu.tr>

> Femei prinse

în confruntările ideologice din Turcia

de **İlknur Hacisoftaoğlu**, Universitatea Bilgi din Istanbul, Turcia

Afiș prin care se protestează împotriva politicilor care reglementează corpul femeilor la Marșul Femeilor din Frankfurt, 2017. Foto credit: Wikimedia Commons.

La fel ca în multe alte țări, corpul femeilor a fost în centrul diferitelor dezbateri politice de-a lungul istoriei Turciei. În această lucrare, voi încerca să abordez diferite cazuri în care corpurile femeilor au devenit cadru pentru diferite conflicte politice.

La începutul secolului al XX-lea, în perioada de început a construcției republicane a Turciei, regimul a definit „noua femeie” a Republicii. Statutul social al femeilor și practicile lor corporale (de exemplu, alegerea hainelor, sportul și exercițiile fizice) au fost reunite în cadrul aceleiași formule. Femeile urmau să își îndeplinească îndatoririle și responsabilitățile față de națiunea turcă prin intermediul trupurilor și al practicilor lor.

În această perioadă, clivajul dintre civilizație și cultură a fost unul dintre punctele centrale în discuția despre valorile noii republici înființate. Intelectualii și fondatorii noului regim susțineau că civilizația asociată Occidentului ar veni în țară odată cu modernizarea. Cu toate acestea, modul de conservare a culturii care reprezenta diversitatea și specificitatea țării a constituit, de asemenea, o preocupare semnificativă. În această poziționare antagonistă, femeile reprezentau simultan diferența față de Occident și asemănarea cu Occidentul. Femeile „vechi”, ale căror acces la spațiul public era controlat prin reguli stricte, au fost înlocuite cu femeile „noi”, care au obținut egalitatea cu bărbații în fața legii, dar care și-au păstrat în continuare rolurile domestice tradiționale.

După cum a afirmat Çolak în articolul său intitulat *Citizenship between secularism and Islamism in Turkey*, fiecare femeie turcă, în calitate de nou cetățean, trebuia să se conformeze unei serii de simboluri, imagini și ritualuri „idealizate” și „civilizate” reflectate în corpul lor. Sportul a fost considerat ca fiind spațiul în care noile femei trebuiau să fie expuse. Prima jucătoare de raliu, Samiye Cahid Morkaya, precum și Halet Çambel și Suat Fetgeri, primele femei dintr-o țară dominată de musulmani care au participat la Jocurile Olimpice de la Berlin din 1936, s-au numărat printre numele emblematice ale acestei perioade.

> Islamismul, secularismul și bătălia pentru corpul femeilor

Poziția femeii în societate nu a fost o problemă arzătoare între 1950 și 1980. Cu toate acestea, perioada de după lovitura militară de stat din 1980, în care regimul din Turcia a fost transformat, a fost martoră la ascensiunea mișcării femeilor. După cum a afirmat Nacide Berber, „mișcarea feministă independentă care a apărut a fost, în cuvintele lui Sevgi Çubukçu, o mișcare de <<revoltă>> care nu s-a mulțumit doar cu drepturi legale, care s-a opus iluziei că egalitatea de gen creată de kemalism s-a realizat, și care a apărut cu revendicări radicale și fundamentaliste”.

O altă mișcare care a avut loc după 1980 a fost mișcarea islamică. Această mișcare s-a extins în câmpul deschis de regimul militar și și-a sporit influența până în anii 1990. După anii 1990, a devenit o mișcare de opoziție recunoscută, cu

>>

o poziție constantă în agenda politică. Încă o dată, odată cu problema vălului, corpul femeilor s-a aflat în centrul conflictelor din arena publică. Vălul a fost o parte semnificativă a retoricii islamistilor, iar hegemonii din acea perioadă au considerat că vălul este un simbol al islamului; l-au poziționat ca imagine a contrasecularismului. Astfel, femeilor nu li s-a permis să lucreze cu văl în clădirile serviciilor publice, cum ar fi școlile și ministerele.

Mișcarea feministă în creștere a influențat, de asemenea, și mișcarea islamică. Sub influența atât a mișcării feministe în creștere, cât și a discuțiilor aprinse în jurul participării femeilor în spațiul public cu vălul pe cap, femeile au preluat un rol foarte activ în mișcarea islamică, în special în politica locală. În 2002, AKP, un partid de orientare islamică, a ajuns la putere. Lupta femeilor pentru a-și ocupa locul în spațiul public cu vălul pe cap a fost o parte esențială a retoricii lor. Ei și-au construit discursul pe libertatea femeilor de a purta vălul, încadrându-și mesajul în termenii drepturilor femeilor de a face ce doresc cu corpul lor. În timp ce în perioada republicană timpurie, retorica se baza pe clivajul dintre civilizație și cultură, în conflictul actual se bazează pe secularism și islam, în ambele cazuri, corpurile femeilor fiind folosite ca imagine care ilustrează acest conflict.

Odată cu ascensiunea mișcării islamice în anii următori, discuția despre corpul femeilor a căpătat noi valențe. Femeile cu capul acoperit nu mai reprezintă singura dezbateră în ceea ce privește corpul feminin. Unii lideri de opinie islamici au făcut apel la femei să rămână în acord cu valorile islamice și să respecte normele islamice în ceea ce privește corpul lor. Drepturile pe care mișcarea feministă le-a considerat garantate au devenit din nou controversate. Una dintre aceste realizări a fost Convenția de la Istanbul din 2011, care are ca scop protejarea femeilor împotriva tuturor formelor de violență și prevenirea, urmărirea penală și eliminarea violenței împotriva femeilor și a violenței bazate pe gen. După luni de zile de campanii ale unor ziare aparent pro-guvernamentale, Turcia, care în 2012 nu a ezitat să semneze Convenția, a declarat că are rezerve față de aceasta și s-a retras în 2021. De fapt, dezbaterile privind Convenția de la Istanbul au reflectat tensiunea din jurul drepturilor femeilor din Turcia în diferite sfere. În timp ce homofobia a fost tema cea mai vizibilă a discuțiilor, a fost evident, de asemenea, faptul că discursul politic, informat de preocupările legate de schimbările în poziția tradițională a femeilor, le chema pe femeile emancipate înapoi în gospodăriile lor.

> Femeile din sport ca simboluri

În timp ce șocul provocat de retragerea din Convenția de la Istanbul a persistat, au început Jocurile Olimpice de vară de la Tokyo. Un număr aproape egal de bărbați și femei din Turcia au participat la Jocurile Olimpice. Deși nu au câștigat nicio medalie, echipa de volei cunoscută sub numele de *Filenin Sultanları* (lb. rom. *Sultanele fileului*) din Turcia a atras multă atenție. Unul dintre cele mai importante motive a fost faptul că succesul echipei în arena sportivă internațională a căpătat un alt înțeles prin intermediul unui mesaj postat de unul dintre liderii de opinie islamici pe rețelele de socializare.¹ Mesajul le îndemna pe fetele din Islam să nu fie ca jucătoarele de volei, sport descris ca făcând parte din cultura populară, ci să fie sultane ale modestiei și ale decenței. Aceleași femei au devenit un simbol al Turciei moderne pentru seculari. Astfel, echipa feminină de volei a căpătat rapid o semnificație simbolică crucială, iar corpul feminin, încă o dată, a fost instrumentalizat și transformat într-un simbol în dezbateră islamic-seculară.

În timp ce aceste discuții aveau loc, una dintre cele mai de succes jucătoare ale echipei, a postat pe Instagram o fotografie cu prietena ei. De data aceasta, pe măsură ce atacurile homofobe s-au înmulțit, cei care au apărut-o cu un discurs anti-discriminare și cei care au văzut în ea un simbol al corupției morale s-au polarizat din nou. Cu toate acestea, imediat după Jocurile Olimpice, a avut loc Campionatul European de volei feminin, iar echipa Turciei era printre favorite. Ca urmare a acestor evoluții, Federația Turcă de Volei, o instituție afiliată guvernului, a făcut o declarație de susținere a jucătoarei, afirmând că viața privată a unei persoane este privată și că niciun alt subiect decât succesul sportivului și contribuția sa la echipă nu ar trebui să fie pe ordinea de zi. La scurt timp după aceea, atleta s-a alăturat unei echipe din Italia. La fel ca și în alte dezbateri în jurul identității sexuale a sportivelor și așa cum explică Pat Griffin în articolul său intitulat *Changing the Game: Homophobia, Sexism, and Lesbians in Sport*, a fost rapid adoptat pactul de tăcere și problema a fost închisă.

În prezent, așa cum remarcă și articolul lui Aslı Telseren din acest număr, în timp ce corpurile femeilor continuă să fie instrumentalizate pentru dezbateri politice, femeile continuă să lupte pentru a-și construi propriul destin. ■

Adresă de corespondență: İlknur Hacisoğlu
ilknur.hacisoğlu@bilgi.edu.tr

1. (în turcă) <https://twitter.com/ihsansenocak/status/1419296320267997187>

> Pandemia și „imigranții digitali” în Turcia

de **Beril Özer Tekin**, Universitatea Doğuș, Turcia și membru al Rețelei ESA de cercetare în Sociologia Sănătății și Medicină (RN16)

Experiențele imigranților digitali cu dispozitivele digitale în timpul pandemiei.
Foto credit: Oleg Volovik, Creative Commons.

Turcia a fost afectată de pandemia de COVID-19 la fel de puternic precum restul lumii, provocând un impact economic și social semnificativ asupra diferitelor segmente sociale. În special, persoanele în vârstă (persoanele de 65 de ani și peste), care sunt considerate grup vulnerabil, au fost afectate de acest fenomen în mod diferit față de alte categorii sociale. Pe măsură ce impactul pandemiei a crescut, a crescut și *ageismul* în concordanță cu climatul de teamă, după cum a subliniat Butler (1969). *Ageismul* este definit ca fiind discriminarea persoanelor pe baza vârstei lor. Deși termenul are o similaritate cu rasismul, cea mai importantă diferență este că fiecare dintre noi va ajunge bătrân! Articolul se concentrează asupra experiențelor persoanelor în vârstă în timpul restricțiilor legate de pandemie și, în special, asupra experienței lor în ceea ce privește dependența sporită de digitalizare.

Conform datelor Organizației Națiunilor Unite din 2019, există 703 milioane de persoane vârstnice (de 65 de ani și peste) în rândul populației globale; proiecțiile arată că această populație va crește de două ori, ajungând la 1,5 miliarde până în 2050. Turcia are un ritm de îmbătrânire de două ori mai rapid decât cel al țărilor europene, fără ca serviciile sociale și de ocupare a forței de muncă să fie pe

măsură. Luând în considerare „încărunțirea” populației, este nevoie de mai multe studii privind îmbătrânirea atât la nivel mondial, inclusiv în Turcia.

> Persoanele în vârstă ca „imigranți digitali”

Secolul al XXI-lea a fost marcat de o accelerare a digitalizării, numărul utilizatorilor de internet fiind în creștere, iar multe servicii publice devenind disponibile online. Însă nu toți indivizii au în egală măsură acces la tehnologiile digitale. Pe lângă variabilele economice și de educație, vârsta produce, de asemenea, dezavantaje. Termenul de „imigranți digitali” (Prensky, 2001) indică dificultățile pe care le întâmpină persoanele în vârstă la accesarea arenei digitale. Acesta se referă la generația care s-a născut înainte de răspândirea tehnologiilor informaționale și care s-a întâlnit cu aceste tehnologii la o vârstă târzie. Acest aspect este în contrast cu „nativii digitali” – copiii tineri ai imigranților digitali sau nepoții acestora, care s-au născut în același timp cu noile tehnologii. Imigranții digitali au început să își îmbunătățească abilitățile de utilizare a acestor tehnologii cu ajutorul nativilor.

Datele TURKSTAT (Institutul Turc de Statistică, 2020) indică faptul că utilizarea tehnologiilor informaționale de către persoanele cu vârste cuprinse între 65 și 74 de ani din

>>

Turcia a crescut între 2015 și 2020. Procentul de utilizatori vârstnici a crescut de la 6% la 27%. Cel mai frecvent utilizat dispozitiv este telefonul mobil inteligent: conform datelor cercetării (Binark et al., 2020), 57% dintre femeile și 60% dintre bărbații din Turcia folosesc aceste dispozitive pentru a accesa internetul.

Vârstnicii au fost martorii unor transformări de amploare în mass-media și comunicare, începând cu ziarele și radioul, urmate de telefoanele mobile inteligente, televizoarele inteligente și ecranele tactile. Această generație, care înainte obișnuia să trimită scrisori și să aștepte apelurile telefonice, încearcă să se adapteze la noua eră, în care fluxul de informații, comunicarea și viteza de comunicare au crescut. Datorită digitalizării, persoanele vârstnice au reușit să găsească un spațiu de libertate și bucurie în timpul restricțiilor dure din perioada pandemiei. Pe de altă parte, platformele digitale au și unele aspecte negative, precum poluarea informațională, dezinformarea, fraudă și utilizarea unui limbaj necorespunzător.

> Utilizarea digitală de către persoanele vârstnice în timpul pandemiei

Participarea persoanelor vârstnice la procesul de digitalizare a crescut în timpul pandemiei. Au fost impuse restricții stricte asupra acestora, cum ar fi interdicția de a părăsi domiciliul (22 martie 2020) și interdicția de a utiliza transportul public (noiembrie 2020). Restricția privind utilizarea transportului public de către persoanele vârstnice a cauzat multe probleme în viața cotidiană a acestora, în special pentru cei care nu își pot permite un taxi sau un autoturism personal. Fragilitatea psihologică și fiziologică existentă a acestora a fost sporită odată cu pandemia. În ciuda faptului că au nevoie de medicamente pentru diverse probleme de sănătate, cum ar fi hipertensiunea arterială, bolile de inimă, diabetul, problemele renale și tulburările circulatorii, aceștia nu au putut merge la medic pentru un control sau pentru a-și ajusta medicația.

Persoanele vârstnice se confruntă, din păcate, cu etichetările, stigmatizarea și discriminarea în cadrul societății. Pe lângă dificultățile existente privind problemele de sănătate sau psihologice, limbajul discriminatoriu care se reflectă în mass-media i-a făcut pe vârstnici să se simtă izolați și excluși din societate. Ei și-au găsit cel mai mare sprijin social și psihologic în familie și copii în aceste vremuri

difficile; efectele negative pot dura ani de zile asupra acestei generații de populație vârstnică. Pe lângă restricțiile aplicate de guvern, vârstnicii s-au confruntat și cu restricții impuse de copiii lor în ceea ce privește activitățile de zi cu zi, cum ar fi mersul la cumpărături, vizitarea vecinilor sau întâlnirile cu prietenii. Presiunea și controlul au sporit temerile și neliniștile lor. Au încetat să se mai întâlnească cu vecinii sau prietenii și să meargă la cumpărături. Fie copiii lor făceau cumpărături pentru ei, fie au început să facă cumpărături online. Acest lucru i-a determinat să folosească internetul mai des și pentru alte scopuri în afară de cumpărăturile online, cum ar fi programele de comunicare online prin video și socializarea cu prietenii lor. Aplicații precum Facebook, Instagram, Twitter, YouTube și WhatsApp au fost printre cele mai preferate de persoanele vârstnice în timpul pandemiei.

Vârstnicii au dezvoltat strategii de adaptare, cum ar fi activitățile fizice, plimbările, navigarea pe internet, vizionarea de filme și hobby-uri (cititul, cusutul, meditația, participarea la cursuri online) în funcție de posibilitățile existente în timpul pandemiei. Aceste activități i-au ajutat să își protejeze sănătatea psihică și fizică. Chiar dacă majoritatea vârstnicilor nu aveau anterior obișnuința de a merge pe jos, aceștia au adoptat și au menținut această practică în timpul restricțiilor.

În cele din urmă, internetul și noile tehnologii media au reprezentat un mecanism de tip tampon important în timpul pandemiei. Internetul și rețelele de socializare dețin o funcție importantă în ceea ce privește asistența acordată persoanelor vârstnice pentru a face față problemelor lor și pentru a le oferi oportunități de socializare și divertisment. S-a constatat că vârstnicii au utilizat internetul destul de eficient, în funcție de factorii educaționali, economici și sociali. Noile tehnologii sunt, de asemenea, esențiale pentru un proces de îmbătrânire activă, pentru a ușura sarcinile zilnice și pentru a duce o viață sănătoasă și independentă. Având în vedere că inegalitățile actuale s-au adâncit în timpul pandemiei pentru grupurile dezavantajate, cum ar fi persoanele în vârstă, femeile și persoanele aflate în sărăcie, este important ca aceste grupuri să beneficieze de abonamente la internet, de asistență economică pentru achiziționarea de dispozitive inteligente și de educație privind utilizarea acestora de către instituțiile relevante. ■

Adresă de corespondență: Nazlı Beril Özer Tekin <btekin@dogus.edu.tr>

> Care este drumul de la hiper-globalizare la cooperare sustenabilă?

de **Hans-Jürgen Urban**, IG Metall și Universitatea Friedrich Schiller din Jena, Germania

Distorsiunile sociale și ecologice ale „hiper-globalizării” capitaliste (Dani Rodrik) au constituit subiectul multor cercetări sociologice, în mod particular cercetări asupra modului capitalist de producție, care generează anumite condiții de lucru de-a lungul lanțurilor de aprovizionare globale și lanțurilor de creare a valorii. Aceste lanțuri sunt de obicei dominate de corporații transnaționale care își au sediul în statele Nordului capitalist și de furnizorii acestora din Sudul Global.

> Asimetrii în lanțurile de aprovizionare globale

Cercetarea globală a arătat că la nivelul condițiilor de lucru din aceste lanțuri de aprovizionare există încălcări masive ale standardelor de muncă principale ale Organizației Mondiale a Muncii (OMM) și ale drepturilor de bază ale omului. De-a lungul lanțului de creare a valorii, începând cu producătorii primari de echipamente (PPE) din Nordul capitalist, la producătorii de produse intermediare (furnizorii) din Sudul Global, poate fi observată o tendință spre condiții de lucru mai proaste și spre riscuri în materie de sănătate. Această disparitate geografică este completată de diferiți factori de mediu care cauzează hazarduri de natură medicală.

Fără eliminarea acestei discrepanțe notabile între realitatea muncii și legea aplicabilă alături de normele etice, tranziția de la hiper-globalizare la cooperare sustenabilă nu poate reuși. Structura asimetrică în ceea ce privește distribuția sarcinilor și oportunitățile de protecție a sănătății este în consecință un punct de plecare recurent pentru rezistența angajaților și a inițiativelor sindicale care vizează îmbunătățirea condițiilor de lucru. Cu toate acestea, schimbarea este dificil de obținut deoarece distribuția asimetrică a sarcinilor corespunde unei distribuții asimetrice a profiturilor și costurilor. Avantajele economice ale ofertei funcționale și ale unor relații de producție sunt concentrate în mâinile proprietarilor PPE în țările din Nordul capitalist, producând astfel avantaje pentru cei cu putere globală și privilegii. Până în prezent, doar în puține cazuri a fost posibil să se construiască structuri de putere sindicală funcționale în întreg lanțul de aprovizionare sau să fie convinse guvernele din statele dezvoltate să introducă măsuri sociale și ecologice eficiente.

> Globalizarea capitalistă aflată la un prag critic?

Cu toate acestea, marea criză financiară din 2008, precum și pandemia globală de Covid-19, au făcut ca partea întunecată a globalizării hiper-capitaliste să fie perceptibilă chiar și celor care au beneficiat de această constelație de relații. Renașterea unui „protecționism sălbatic” necoordonat a segmentat lanțurile de aprovizionare globale și procesul de creare a valorii. Piețele și-au încetat abrupt activitatea și o penurie de produse de bază a cauzat întreruperi în procesul de producție. Deși în anumite cazuri a fost posibilă identificarea de noi furnizori și a unor piețe alternative în anumite regiuni, costurile de achiziție în creștere și costurile suplimentare de creare de noi piețe au pus totuși presiune pe profituri.

A mai existat și o a doua evoluție. În metropolele capitaliste, segmentarea și precarizarea unor forme de muncă dependente și profitabile au generat tipuri de muncă mai puțin privilegiată. Din punct de vedere social acestea se reflectă în munca salariată sau în cea dependentă a angajaților pe cont propriu, cu diferite grade de dezavantaje în termeni de muncă, sănătate și efecte asupra mediului. În Germania, în timpul pandemiei de coronavirus, aceste aspecte au devenit evidente în condițiile de muncă scandaloase ale muncitorilor din sud-estul Europei din industria cărnii. În acest caz, până și măsurile de igienă minimale și cele de prevenire a infecțiilor prevăzute de legiuitorul german au lipsit, inclusiv din cauza lipsei de presiune din partea sindicatelor germane.

O a treia evoluție este dată de intervențiile legislative în Europa, care impun noi măsuri legale care urmează să fie adoptate de sediile corporațiilor din regiune. Acestea ar putea să aducă noi oportunități în termeni de efecte pozitive la nivel condițiilor de lucru ale furnizorilor din Sud. În Germania, de exemplu, s-a reușit aprobarea unei așa numite *Supply chain law* (în germ. *Lieferkettensorgfaltspflicht-Gesetz*) prin presiunile exercitate de o alianță socială. De asemenea, în 2021, Parlamentul European a aprobat un draft al directivei intitulată *Directive on Corporate Due Diligence and Corporate Accountability*. Chiar dacă

>>

„Până în prezent, doar în puține cazuri a fost posibil să se construiască structuri de putere sindicală funcționale în întreg lanțul de aprovizionare sau să fie convinse guvernele din statele dezvoltate să introducă măsuri sociale și ecologice eficiente”

eficacitatea acestor reguli nu este deloc clară, acestea pot fi un punct de plecare pentru inițiative ale companiilor și ale sindicatelor.

Vulnerabilitatea lanțurilor de aprovizionare globale, care a devenit încă o dată evidentă în pandemie, a stimulat o dezbatere despre riscurile și rațiunile unei globalizări supra-extinse. Economistul german Sebastian Dullien, de exemplu, a pus la îndoială în ce măsură globalizarea producției a trecut de un prag optim care face ca extinderea globalizării să nu mai poată compensa riscurile. Având în vedere daunele masive și suferința pe care criza piețelor financiare și pandemia de coronavirus le-au provocat, mai ales în Sudul Global, sindicatele și alți actori trebuie să răspundă misiunii de a identifica o posibilă schimbare în direcția pe care a luat-o globalizarea. Costurile unei globalizări din ce în ce mai fragile și ale unei sensibilități crescute la supra-exploatarea lucrătorilor migranți, precum și inițiativele de întărire a supravegherii corporațiilor transnaționale, creează noi condiții pentru activitățile care vizează elaborarea unor reglementări sociale și ecologice ale economiei globale.

> Direcții de cercetare ale unei sociologii globale publice

Ce ar putea să însemne aceste lucruri pentru dialogul sociologic global? Cum poate știința socială critică să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de lucru în această constelație istorică? În primul rând, cercetătorii din țările în care sunt localizate lanțurile de producție globală ar trebui să fie de acord asupra unei înțelegeri proprii comune și asupra unor linii comune de cercetare. Considerațiile lui Michael Burawoy despre o *sociologie publică globală*, care a produs deja rezultate de cercetare impresionante, ar fi o bază de plecare potrivită. Dintr-o perspectiva a sociologiei muncii, ar fi utilă o linie de cercetare orientată spre ecologia muncii. Este necesară mai multă cercetare legată de interesele, strategiile, și obstacolele din calea implementării reglementărilor socio-ecologice și ale standardelor minimale în cadrul lanțurilor globale de creare a valorii.

Interconexiunea problemelor economice, ecologice și legale face, de asemenea, necesară existența unei cercetări în care abordări din domeniul economiei politice, din zona socio-economică și a drepturilor omului să fie conectate. Aspecte legate de reproducerea muncii, a societăților și a naturii trebuie să fie analizate în cadrul unor întrebări comune de cercetare. Cercetarea din zona *ecologismului clasei muncitoare* sau al *studiilor în materie de ecologie și muncă* ar putea furniza un punct de plecare în acest sens.

O direcție de cercetare în zona sociologiei organizaționale ar fi, de asemenea, necesară. Până în prezent, încercările de a combina resursele de putere ale sindicatelor naționale prin formarea de organizații umbrelă transnaționale au rămas nesatisfăcătoare. Eforturile de a construi structuri de putere sindicale în cadrul lanțurilor de producție globală înfruntă, de asemenea, obstacole majore, precum resurse umane și financiare insuficiente, mai ales în cazul sindicatelor și în cazul grupurilor de interese din cadrul companiilor sudice, precum și clivaje culturale alimentate de tradiții naționale aparținând diverselor grupuri sindicale. Cercetarea trebuie să exploreze măsura în care experiența de a fi afectat împreună de consecințele hiper-globalizării poate, de asemenea, să conducă la procese de promovare a unor strategii comune.

> Perspective

Cercetarea sociologică a arătat că tranziția de la hiper-globalizare la un regim al cooperării sustenabile este blocată nu atât de o lipsă de cunoaștere, cât de anumite interese și structuri de putere. Acestea nu pot fi eliminate doar prin noi eforturi în materie de cercetare. Dar este posibil ca scepticismul în creștere asupra rațiunilor care susțin producția și interconectarea proceselor de creare a valorii adăugate în cadrul capitalismului global să fi deschis noi ferestre de oportunitate. Dacă sociologia globală acompaniază această nouă conștientizare, furnizând cercetare critică, ar putea apărea noi domenii de cooperare și noi oportunități pentru o nouă sociologie publică globală. ■

Adresă de corespondență: Hans-Jürgen Urban <Hans-Juergen.Urban@igmetall.de>

> Natura revine: Völklinger Hütte, sit al Patrimoniului Mondial

Völklinger Hütte <https://voelklinger-huette.org/en/> este singura fierărie complet intactă din epoca industrială și parte a Patrimoniului Mondial UNESCO, care înfățișează acest loc de producție, precum și modul în care natura revine.

Publicarea fotografiilor în Global Dialogue s-a realizat cu sprijinul departamentului de comunicare, media și presă a sitului Patrimoniului Mondial UNESCO Völklinger Hütte. ■

Adresă de corespondență: Max Aulenbacher <max.aulenbacher@t-online.de>

> De ce să privești în sus?

Karl Polanyi despre „populismul” de dreapta

de **Sang Hun Lim**, Universitatea Kyung Hee, Coreea de Sud

Foto credit: Ivan Radic/[flickr](#).

Ascensiunea recentă a politicii radicale de dreapta este adesea interpretată ca o mișcare populistă de protecție socială de către cei lăsați în urmă de globalizarea neoliberală. Criticii sociali critică politicienii și intelectualii progresiști care au acceptat economia de piață în numele „cele de-a treia cale” și care s-au concentrat în schimb pe politica identitară, cum ar fi genul și etnia, ignorând în același timp inegalitățile sociale și economice de clasă. Ca soluție, ei sugerează promovarea „populismului de stânga” ca pe o modalitate de a reorienta clasele inferioare de mijloc și cele muncitoare de la retorica radicală de dreapta către un populism progresist mai deschis și egalitar.

Motivația articolului meu ([“Look Up Rather Than Down,” Current Sociology](#), 2021, versiune online) izvorăște din punerea sub semnul întrebării a acestei idei că „oamenii” tulburați sunt de vină pentru ascensiunea politicii de dreapta. Identificarea politicii radicale de dreapta ca populism nu poate explica faptul că multe „elite” din clasa de sus și de mijloc susțin, de asemenea, partidele și politicile radicale de dreapta și că majoritatea partidelor radicale de dreapta susțin o etică a muncii neoliberale. Ei dau vina pe beneficiarii bunăstării, indiferent de naționalitatea lor. Scrierea lui Karl Polanyi (1886-1964) despre fascism în perioada interbelică este revelatoare pentru înțelegerea puzzle-ului politicii radicale de dreapta. După cum se știe, Polanyi a fost un critic al economiei de

pieță capitaliste moderne. El explică dezvoltarea (și, în opinia sa, prăbușirea) civilizației capitaliste moderne cu ideea sa de „mișcare dublă” – conflicte între progresul pieței de autoreglementare și contra-mișcările de protecție socială. În consecință, savanții polanyieni interpretează adesea politica radicală de dreapta ca pe un fel de mișcare de protecție socială a maselor împotriva daunelor capitalismului. Cu toate acestea, Polanyi însuși a privit fascismul ca pe o mișcare extremă a elitelor capitaliste pentru protejarea economiei de piață care se autoreglementează.

> Mișcarea dublă a lui Karl Polanyi și fascismul

Polanyi susține că economiștii și capitaliștii liberali au încercat să izoleze economia de intervenția „maselor”. Piața de autoreglementare uzurpă baza vieții umane și sociale a oamenilor prin comodificarea muncii, a terenurilor și a banilor. Cei care sunt privați de mijloacele lor de subsistență și de relațiile sociale din cauza acestei „comodificări fictive” ar putea dori să se protejeze de această uzurpare a pieței de autoreglementare. Pentru cei care doresc să protejeze piața de autoreglementare, influența protectoare a maselor asupra economiei denaturează funcționarea „naturală” a pieței, ceea ce duce la o productivitate scăzută și, în cele din urmă, la apocalipsa Malthusiană.

Din punct de vedere istoric, capitaliștii au găsit un compromis între protecția pieței libere și politica

>>

democratică. Cu toate acestea, recesiunea economică abruptă duce la creșterea presiunii din partea forțelor democratice și, în cele din urmă, la un impas între cele două părți. Aceasta a fost situația din timpul Marii Depresiuni din anii 1930. Fascismul a apărut ca o „cale ușoară de ieșire”, salvând economia de piață capitalistă prin distrugerea democrației și transformarea capitalismului dintr-un sistem individualist într-un sistem corporatist care disciplinează oamenii să contribuie productiv la „binele comun”. Polanyi ne amintește că niciunul dintre liderii fasciști interbelici, nici măcar Hitler, nu a câștigat puterea politică fără sprijinul elitelor politice și economice.

Desigur, fascismul din anii 1930 nu este identic cu situația politică actuală. O diferență subliniată frecvent este că actualii politicieni radicali de dreapta îmbrățișează adesea în mod deschis instituțiile democratice. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că politica radicală de dreapta din noile democrații face adesea ca democrația lor să degenereze în „democrații iliberale” sau chiar în „dictaturi electorale”. Mai mult decât atât, tulburările politice de după recente alegeri prezidențiale din SUA arată că până și alegerile, o instituție democratică fundamentală, pot fi contestate într-o democrație aparent stabilă.

> **Fascismul lui Polanyi și politica actuală de dreapta**

După cum sugerează și titlul articolului meu, Polanyi ne spune să „privim în sus” mai degrabă decât în jos în diagnosticarea emancipării politicii radicale de dreapta. Pentru a preveni victoria politicii radicale de dreapta, trebuie să divizăm clasele superioare și mijlocii, în aceeași măsură în care trebuie să unim clasele inferioare și inferioare de mijloc. În acest fel, putem preveni concentrarea resurselor și a informațiilor pe care elitele capitaliste le pot mobiliza pentru politici frustrante de protecție socială promovate de guvernele progresiste, care, în perioada interbelică, au agravat impasul dintre democrație și capitalism și au pus bazele unei soluții fasciste. Cum putem diviza elitele din clasa superioară și cea de mijloc? Într-un fel, realinierea de-a lungul politicii identitare a estompat legătura dintre clasa socială și ideologiile de partid. Această realiniere împarte membrii claselor superioare și mijlocii, atrăgându-i

pe mulți dintre ei în partea progresistă. Desigur, ca și în cazul termenului critic de „neoliberal progresiști” al lui Nancy Fraser, există pericolul de a ignora conflictele de clasă și inegalitatea economică. Cu toate acestea, nu trebuie trecut cu vederea faptul că problemele politicii identitare au aliniat mulți membri ai clasei superioare și mijlocii cu partidele progresiste.

O altă modalitate posibilă de a diviza elitele poate fi găsită în politicile sociale universaliste. Thomas Piketty a arătat în mod faimos că inegalitatea gravă a activelor depășește inegalitatea veniturilor. Mulți tineri profesioniști care sunt bogați în venituri, dar săraci în active, ar putea dori să fie asigurați împotriva pierderilor viitoare de venituri, precum și împotriva posibilei scăderi a valorii profesionalismului lor datorită transformărilor tehnologice și industriale. Partidele progresiste ar putea promova politici universaliste de bunăstare, de care beneficiază nu numai clasele inferioare, ci și profesioniștii din clasa de mijloc superioară. În special, un sistem de asigurări sociale legat de câștiguri, combinat cu un sistem redistributiv egalitar forțat, este de natură să atragă profesioniștii cu venituri mari și cu active mici.

> **Concluzie**

Interpretarea politicii de dreapta drept o mișcare de protecție socială „populistă” ne face să „privim în jos”, aruncând responsabilitatea pentru o astfel de politică asupra victimelor globalizării neoliberale. Diagnosticul de fascism al lui Polanyi ne împinge să „privim în sus” la elitele capitaliste, fără a căror furnizare de resurse și informații, politicienii radicali de dreapta cu greu ar putea prelua puterea politică. Polanyi ne reamintește că, pentru toată retorica lor populistă, politicienii radicali de dreapta au susținut economia de piață. Dacă acceptăm diagnosticul lui Polanyi privind emanciparea politică a fascismului ca fiind încercarea elitelor de a proteja piața autoreglementării, ar trebui să ne gândim cum să divizăm elitele capitaliste la fel de mult cum ar trebui să promovăm unitatea între clasele inferioare. ■

Adresă de corespondență: Lim Sang Hun <limsanghun@khu.ac.kr>

> Învățând din poveștile autorilor de crime

de **Martín Hernán Di Marco**, Universitatea din Oslo, Norvegia și membru al comisiei de cercetare ISA pentru Biografie și societate (RC38)

Penitenciarul San Martín (poza mică) și Penitenciarul Federal Devoto (imaginea mai mare), din Buenos Aires.
Foto credit: Martín Hernán Di Marco.

Crimele au fost tratate de o gamă largă de domenii, de la științe sociale și psihologie la drept, literatură și cinema. Fascinația pentru violență, așa cum spune Orian Binik, este ilustrată de seria de teorii academice și de teorii nespecializate ce ridică întrebări despre cum gândim acest subiect. Totuși, demonizarea, mitologizarea, medicalizarea sau pornirea de la premisa că acțiunile făptașilor sunt iraționale au subminat posibilitatea de a înțelege pe deplin procesele sociale din spate.

Un paradox fundamental al acestui subiect este că poveștile și biografiile celor ce comit crime sunt studiate rar, luând în considerare termenii și logica lor. Cercetarea academică extensivă a lărgit cunoașterea despre caracteristicile morților violente la nivel micro, mezo și macro. În vreme ce această evidențiere a extins în mod justificabil cunoașterea tendințelor statistice și a variabilelor cheie (precum vârsta,

genul sau statutul socio-economic), ea a fost dăunătoare pentru analiza comprehensivă a proceselor narative.

> Viziunea despre lume a autorilor de crime: pledoarie pentru o înțelegere întemeiată empiric

David Riches, un pionier în domeniul antropologiei violenței, a afirmat că o trăsătură esențială a acestui domeniu este aceea că „violența” e un termen folosit de martori și de victime, însă explicația subiectivă a celor ce o săvârșesc lipsește de obicei. De vreme ce mai multă atenție a fost acordată datelor cantitative, modurile specifice în care făptașii raționalizează și experimentează violența sunt mai puțin cunoscute.

Ce putem învăța din perspectiva făptașilor? Cum contribuie poveștile și viețile lor la înțelegerea crimelor comise de bărbați împotriva bărbaților? Mobilizând

>>

criminologia narativă, scopul cercetării mele doctorale este de a înțelege narațiunile folosite de făptași și de a analiza importanța pe care aceste evenimente o au în poveștile lor. Această abordare, prin intenția ei, evită o analiză esențialistă și încearcă să sublinieze că sensurile atașate practicilor violente sunt modelate istoric și cultural în fiecare grup social.

> O abordare narativă și biografică

Datele din acest studiu au provenit dintr-un eșantion de 72 de interviuri narative cu infractori bărbați din zona metropolitană Buenos Aires, Argentina. Pentru a întruni criteriile de eșantionare, participanții au fost cei acuzați de crime intenționate comise de bărbați împotriva bărbaților, în contextul certurilor și al disputelor interpersonale. Interviurile au urmărit discursul și perioadele de timp pe care bărbații au ales să le exploreze. Procesul de punere în paranteză – a da deoparte experiențele și credințele personale – a fost decisiv în analiză. Munca de teren a fost desfășurată în închisori federale și de provincie, precum și în casele bărbaților care și-au ispășit pedeapsa.

Fiecare participant a primit transcrierile propriilor interviuri, iar o scurtă poveste de viață, reconstruită, a fost scrisă în colaborare cu participantul. A urmat un proces de codificare deschis și axial. Acest articol se concentrează pe două domenii: momentele de turnură biografică (momente identificate ca răscruci) și raționamentele (explicații ale participantului ce dau sens evenimentelor).

> Morți violente: semnificații și povești

Explorarea modurilor în care făptașii au dat sens crimelor s-a dovedit a fi o încercare interesantă și fructuoasă. Se remarcă trei puncte majore privind felul în care bărbații au prezentat și au dat sens violenței și morții violente.

În primul rând, violența fizică a fost invocată și prezentată în feluri diferite și oscilante. Violența a fost descrisă drept spontană, naturală, rezultatul logic al unei stări emoționale sau ca o dinamică a unei situații; ea a fost văzută ca un instrument necesar, ca o formă de pedeapsă și ca o practică de redare a onoarei, a bărbăției și a statutului; ea a fost de asemenea o acțiune neintenționată sau un eveniment nefericit forțat de circumstanțele sociale. Violența, ca practică și ca resursă, este o acțiune polivalentă. Pentru a o contracara și a o raționaliza, bărbații au recurs la minimalizarea agentității, mimând sentimente de remușcare și aliniindu-se ei înșiși cu anumite scenarii dominante („Nu am avut de ales”, „A meritat-o”, „Mi-am pierdut controlul”, „De vină e creșterea mea, nu eu”). Violenței, prin urmare, nu i-a lipsit niciodată sensul, și a fost în cele din urmă o resursă legitimă utilizată de actori.

În al doilea rând, contrar ipotezei mele inițiale și teoriilor hegemonice din domeniul sănătății mintale, care medicalizează violența săvârșită prin stabilirea naturii sale „traumatice”, de cele mai multe ori, crima nu a fost prezentată ca un punct de cotitură. Abandonul părinților, pierderea slujbei în contextul crizei economice, despărțirile romantice, câștigarea sau pierderea prietenilor și, în special, încarcerarea, au reprezentat tranziții importante în poveștile lor de viață. Aceste evenimente le-au schimbat „sinele” și felul în care ei se vedeau pe ei și pe ceilalți. Cu toate acestea, crima în sine a fost rareori prezentată drept moment de răscruce.

Faptul că încarcerarea, mai mult decât uciderea, a fost descrisă drept cel mai important eveniment s-a legat de ceea ce însemna această instituție pentru ei. Aceasta a fost prezentată ca momentul „cel mai de jos” al vieților lor, o oportunitate de a-și schimba și de a-și remodela cursul vieții, ca o eliberare față de sinele anterior sau chiar ca un eveniment determinat de societate.

În al treilea rând, închisoarea, omorul și evenimentele cruciale dure, anterioare, au fost prezentate per ansamblu ca „experiențe de învățare”. Discursurile dominante folosite de intervievați au tins să aprecieze experiențele nefaste în mod pozitiv. Încarcerarea, bătaile, pierderea contactului cu rudele și prietenii au fost decodificate ca fiind momente de maturitate, creștere personală, transformare subiectivă sau întărire. O moarte violentă poate inaugura un nou „sine”. Acest raționament este strâns legat de masculinitatea hegemonică, dar și de discursurile care circulă în închisoare (ex: psihologie, dezvoltare, religie, reabilitare și instrumente de muncă socială) și care dau formă poveștilor.

> Concluzii

Așa cum interactioniștii sociali au subliniat de-a lungul deceniilor, apărarea perspectivei actorilor sociali este necesară pentru a înțelege realitatea socială și pentru a evita înlocuirea ei de categorii științifice prestabilite. Câtă vreme există o supraabundență de teorii științifice despre ucidere – ce fac trimitere la impactul „traumatic” aproape universal al morții în viața făptașului – doar investigațiile empirice despre crearea de sens poate contribui la înțelegerea comprehensivă a fenomenului. În mediul academic și la nivelul simțului comun, uciderea este asociată cu un moment existențial și cu o acțiune irațională, alienată și imorală. Această cercetare arată altceva.

Revizitarea datelor, a teoriilor, a cadrelor de lucru și a instrumentelor instituționale existente, ce atribuie anumite semnificații violenței, fără a avea dovezi empirice pentru ele, constituie o direcție demnă de investigație, încă neexplorată în mare măsură. ■

Adresă de corespondență: Martín Hernán Di Marco <mh.dimarco@gmail.com>

> Munca de livrare prin platforme digitale în Brazilia

de **Bruna da Penha** și **Ana Beatriz Bueno**, Universitatea de Stat din Rio de Janeiro (UERJ), Brazilia

Livratorii din Brazilia la începutul pandemiei de COVID-19.
Foto credit: Marcelo Renda/[Pexels](#).

Bazându-ne pe date empirice primare și pe reflecția sociologică, investigăm impactul pandemiei asupra condițiilor de muncă ale livratorilor din Brazilia. De asemenea, dorim să analizăm dacă acest impact poate influența înțelegerea subiectivă a lucrătorilor privind inegalitatea. Plecăm de la ipoteza că această inegalitate (internă capitalismului) nu a fost creată de criza în sănătate, ci ea a fost agravată de această criză. Cu alte cuvinte, a potențat degradarea condițiilor de muncă, concentrându-se pe programul de lucru, pe plăți și riscuri, și adâncind contradicțiile conflictului dintre muncă și capital. În cercetarea noastră empirică, folosim o bază de date care ne aparține, cu un eșantion de o sută de livratori prin platforme digitale în Brazilia. Aceste date au fost obținute prin răspunsuri colectate în platforma *Google Forms* prin

intermediul rețelelor de socializare, concentrându-se pe grupuri de livratori din regiunile de sud-est, nord-est și mijlocul-vest ale Braziliei. Răspunsurile au fost colectate între martie și mai 2021 și includ date cantitative și calitative.

> **Uberizarea și conflictul dintre forța de muncă și capital**

De departe de a înțelege *uberizarea* muncii ca pe o noutate istorică completă, trebuie să o situăm în materialitatea socială. Adică nu reprezintă o incompatibilitate sau o abatere de la modul în care s-a menținut modelul de acumulare capitalistă încă de la origine. Relația socială care caracterizează munca *uberizată* este aceea a unei comodificări a puterii de muncă, a cărei necesitate se explică prin exproprierea anterioară a mijloacelor de trai. Aceasta este condiția socială a muncii subordonate în capitalism și, prin urmare, independentă de statutul juridic.

>>

Deși *uberizarea* nu trebuie înțeleasă ca fiind o noutate istorică, este necesar să înțelegem contururile acestui fenomen în scenariul contemporan. În cazul livratorilor din Brazilia, percepția inegalității în relația dintre lucrători și platforme pare să se bazeze în mare parte pe împărtășirea experienței zilnice și urbane a muncii. Chiar dacă fragmentarea procesului de muncă este din ce în ce mai mare, modalitățile de a parcurge orașul și de a-i întâlni pe alții produc semnificații proprii despre această relație.

Mai mult, fiind eminamente relațională, activitatea de livrare face explicită cea mai de bază caracteristică a muncii umane: faptul că este un proces de mediere a realității și de dezvoltare a relațiilor intersubiective. Acesta este un aspect important pentru construirea percepțiilor despre inegalități, precum și pentru articularea colectivă a mișcărilor de protest. În cele ce urmează, prezentăm principalele rezultate obținute în urma cercetării noastre empirice.

> Chestionarul Google Forms

La întrebarea despre numărul de ore pe zi pe care le-au livrat în timpul pandemiei, majoritatea respondenților (42%) au spus că au lucrat între nouă și douăsprezece ore, urmați de cei care au indicat că au lucrat opt ore (20%) și treisprezece ore sau mai mult (13%). Întrebați despre orele de lucru din perioada anterioară pandemiei și dacă luăm ca eșantion numărul de respondenți care făceau deja livrări în acea perioadă (66 de respondenți), 39,3% au lucrat între nouă și douăsprezece ore, 22,7% opt ore, și 9% treisprezece ore sau mai mult. Se constată, așadar, o creștere a orelor lucrate.

În ceea ce privește venitul lor lunar din livrări, în timpul pandemiei, cea mai mare parte (25%) a declarat că câștigă în medie mai puțin decât salariul minim brazilian (care era echivalent cu 1.100 de reali la momentul răspunsurilor), urmată de 23% care au indicat câștiguri între 1.100 și 1.650 de reali. Comparativ, 15,3% au declarat că au primit o remunerație mai mică decât salariul minim actual în perioada de dinaintea pandemiei (luând în considerare aceeași valoare de 1.100 de reali pentru salariul minim). Majoritatea respondenților (aproximativ 37%) au declarat că înainte de pandemie câștigau între 2.750 și 3.300 de reali, în timp ce în perioada pandemiei doar 15% câștigau această remunerație medie. Acest fapt arată o scădere semnificativă a remunerației lunare, deși cererea pentru aceste servicii, alături de orele medii de lucru au crescut.

Există, așadar, o creștere clară a proporției respondenților care lucrează treisprezece sau mai multe ore pe zi, precum și a celor care câștigă mai puțin decât salariul minim pe lună. Remunerația, de altfel, pare a fi un factor determinant în percepția subiectivă a inegalităților muncii prin platformă, mai ales dacă se consideră că pentru aproximativ 84% dintre respondenți aceasta este singura lor sursă de venit. Adică, departe de a servi drept sursă de remunerare complementară, această muncă este o parte integrantă a veniturilor lucrătorilor din Brazilia.

Din punctul de vedere al revendicărilor, cererea de majorare a remunerației (91% din răspunsuri) capătă o importanță absolută, urmată de încetarea blocajelor nejustificate, de asigurări de accidente, de indemnizație de hrană, de autonomie mai mare, de beneficii specifice muncii și contract de muncă. Mai puțin de 20% dintre respondenți au semnalat acest ultim element (reglementare prin contract de muncă) ca parte a revendicărilor lor. O posibilă explicație este că, într-un moment de exacerbare a unei ample crize sociale, ies în evidență cele mai vizibile aspecte ale inegalității. Dimensiunea monetară a acestei relații are puterea de a întruchipa, cel mai explicit, contradicțiile sociale ale dinamicii acestei munci.

În ceea ce privește motivele invocate pentru căutarea unui loc de muncă de livrator, aproape toți respondenții noștri au menționat necesitatea de a obține un venit. În ceea ce privește profilul socio-demografic, 98% dintre respondenți au fost bărbați, 54% s-au identificat ca fiind mulatrii sau de altă culoare, iar majoritatea dintre aceștia erau tineri. Majoritatea respondenților (24%) aveau între 31 și 35 de ani, urmați de cei între 21 și 25 (19%), între 35 și 40 (18%) și între 25 și 30 (17%). Acest lucru pare să reflecte, în mare măsură, faptul că tinerii reprezintă grupul cel mai afectat de lipsa locurilor de muncă. În ceea ce privește educația, 77% dintre respondenți aveau o diplomă de liceu și/sau facultate. În cele din urmă, 33 de respondenți au declarat că au suferit deja accidente la locul de muncă, dar doar unul a primit sprijin din partea platformei pentru care lucrează. Aceste date arată faptul că pandemia de COVID-19 a făcut mai explicite contradicțiile și inegalitățile conflictului dintre muncă și capital în Brazilia, amplificând precaritatea condițiilor de muncă ale lucrătorilor. ■

Adrese de corespondență:

Bruna da Penha <brunapmcoelho@gmail.com>

Ana Beatriz Bueno <anabeatrizbuenoadv@gmail.com>